

АПОВЕСЦІ МІНУЛЫХ ГАДОЎ

Пачатак XII стагоддзя пакінуў нам дар, духоўны заповіт нашых далёкіх прашчураў, невычэрпную крыніцу памяці, летапісны звод “Аповесці мінулых гадоў” – «исходище» мудрасці для нашчадкаў-русічаў, землі якіх займалі тэрыторыю ад Чорнага да Балтыйскага мора, ад Акі і Волгі да Карпатаў. Летапісец быў не толькі пісьменнікам, у сучасным разуменні гэтага слова, - у яго асобе спалучаліся і гісторык, і філосаф, і этнограф, і збіральнік фальклору. Такім чынам, летапіс уяўляў сабою своеасаблівую энцыклапедыю ведаў, кандэнсат вечнасных ідэй і сюжэтаў у ракурсе сусветнай гісторыі і гісторыі айчыннай. Гэта калектыўная праца многіх пакаленняў, якая рэльефна вызначалася ў зводах Нестара, Сільвестра і многіх невядомых нам аўтараў і складальнікаў. У свае зборы летапісцы ўключалі і народныя паданні, і тэксты дагавораў, і ўспаміны сучаснікаў, і ўрыўкі з перакладных твораў – усё тое, што складала духоўны свет тагачаснага чалавека. Язычніцкае мінулае і хрысціянская сучаснасць – непадзельныя часткі айчыннай гісторыі, у якой былі свае трагедыі і свае ўзлёты. “Калектыўны аўтар” імкнуўся зразумець, вызначыць ролю свайго народа ў маштабе сусвету, знайсці яго вытокі ў агульначалавечай жыццёвай прасторы. Вось чаму біблейскія паданні пра раздзяленне зямлі паміж сынамі Ноя Сімам, Хамам і Афетам, вавілонскае стоўпатварэнне, місіянерская дзейнасць апостала Андрэя становяцца часткаю сваёй, нашай гісторыі.

У “Аповесцях мінулых гадоў” перад намі манументальныя постаці Рурыка, Алега, Ігара, Вольгі, Святаслава, Уладзіміра, унукаў Рагвалода, тых, хто стаяў каля вытокаў стварэння ўсходнеславянскіх дзяржаў – Кіеўскай Русі, Полацкай Русі, Наўгародскай Русі. Нашы легендарныя продкі, грэшныя і святыя, прадстаюць перад намі ў сваім афіцыйным абліччы князя, уладара, ваяра, праведніка і судзі. З летапісу мы не зможам даведацца пра іх паўсядзённы побыт, перажыванні і душэўныя пакуты, але падсвядома ў іх жыцці, стваральніцкай дзейнасці знаходзім аддаленыя асацыяцыі да дзён сённяшніх. Ачышчальная сіла гісторыі, яе прысуд жорсткасці, крывадушнасці і ўзвышэнне гераізму, патрыятычных учынкаў, самаахвярнасці блізкія і зразумелыя кожнаму сумленнаму чалавеку. Пробным, лідыйскім каменем духоўнасці заўсёды будуць помнікі мінулага – курганы і язычніцкія капішчы, хрысціянскія храмы і белыя вежы, залатыя словы рыцараў-уладароў і журботныя плачы-галашэнні жанчын-спадзвіжніц... Пройдуць вякі, і на скрыжалях гісторыі застанеца памяць пра добрае, светлае, чыстае, тое, што заўсёды вызначала вялікае і вечнае ў чалавеку – Чалавечнасць.

Уладзімір Кароткі

**ВОСЬ АПОВЕСЦІ МІНУЛЫХ ГАДОЎ:
АДКУЛЬ ПАЙШЛА РУСКАЯ ЗЯМЛЯ,
ХТО ЁЎ КІЕВЕ ПЕРШЫМ ПАЧАЎ КНЯЖЫЦЬ,
І АДКУЛЬ РУСКАЯ ЗЯМЛЯ ПАЎСТАЛА**

Так пачнём аповесць гэтую.

Пасля патопу тры сыны Ноя падзялілі зямлю – Сім, Хам, Афет. І дастаўся ўсход Сіму: Персія, Бактрыя, нават і да Індыі ў даўжыню, а ў шырыню да Рынакарура, як гаворыцца, ад усходу і да поўдня, і Сірыя, і Мідыя да ракі Еўфрат, Вавілон, Кардуна, асірыяны, Аравія старэйшая, Елімаіс, Індзі, Аравія Моцная, Коля, Камагіна, уся Фінікія.

Хаму ж дасталася паўднёвая старана: Егіпет, Эфіопія, што прылягае да Індыі, другая Эфіопія, з якой выпякае рака эфіопская Чырвоная, якая цячэ на ўсход, Фівы, Лівія, што прылягае да Кірыніі, Мармарыя, Сірт, другая Лівія, Нумідыя, Масурыя, Маўрытанія, што знаходзіцца насупраць Гадзіра. Да яго ўладанняў на ўсходзе належаць таксама: Кілікія, Памфілія, Пісідыя, Мізія, Лікаонія, Фрыгія, Камалія, Лікія, Карыя, Лідыя, другая Мізія, Траяда, Эяліда, Віфінія, Старая Фрыгія; і мае таксама нейкія астравы: Сардзінію, Крыт, Кіпр і раку Геону, што называецца Ніл.

Афету ж дасталіся паўночныя краіны і заходнія: Мідыя, Албанія, Арменія Малая і Вялікая, Кападокія, Пафлагонія, Галацыя, Калхіда, Басфор, Меоты, Дзерэвія, Сарматы, Таўрыянцы, Скіфія, Фракія, Македонія, Далмацыя, Маласія, Фесалія, Лакрыда, Пеленія, яна таксама называецца Пелапанес, Аркадыя, Эпір, Ілірыя, Славены, Ліхніцыя, Андрыякія, Адрыятычнае мора. Мае ж таксама і астравы: Брытанія, Сіцылія, Зубея, Радос, Хіос, Лесбас, Кіціра, Закінф, Кефалінія, Ітака, Корсіка, частку Азіяцкай краіны, што называецца Ініяй, і раку Тыгр, што цячэ паміж Мідыяй і Вавілонам; да Пантыйскага мора на поўнач: Дунай, Днестр і Каўкасінскія горы, ці, інакш гаворачы, Венгерскія, а адтуль да Дняпра, і іншыя рэкі: Дзясна, Прыпяць, Дзвіна, Волхаў, Волга, што цячэ на ўсход у частку Сімаву. А ў Афетавай частцы жывуць русь, чуждз і ўсе народы: мера, мурама, весь, мардва, завалацкая чуждз, перм, пячора, ям, угра, літва, зімягола, корсь, ляцьгола, люб. Ляхі ж і прусы, чуждз жывуць блізу мора Варажскага. На ўзбярэжжы гэтага ж мора жывуць варагі: адсюль на ўсход да мяжы Сімавай, на ўзбярэжжы гэтага ж мора жывуць на захад да зямлі Агнянскай і да Валашскай. І гэта Афетавы нашчадкі: варагі, шведы, нарманы, готы, русь, англы, галічаны, валохі, рымляны, немцы, карлязі, вянедцы, фрагі¹ і іншыя, - яны жывуць побач з захаду на поўдзень і суседнічаюць з племенем Хама.

Сім жа і Хам, і Афет, падзяліўшы зямлю і кінуўшы жэрабя (вырашылі) не ўступаць нікому ў долю братню, і жылі кожны ў сваёй частцы. Быў адзіны народ. І калі памножыліся людзі на зямлі, яны задумалі стварыць стоўп да нябёсаў – у дні Іактана і Фалека. І сабраліся яны на месцы поля Сенаар будаваць стоўп да нябёсаў і каля яго горад Вавілон, і будавалі стоўп той больш за сорок гадоў, і не давяршылі яго. І сышоў Гасподзь Бог, каб пабачыць горад і стоўп, і сказаў Гасподзь: “Вось род адзіны і народ адзіны”. І змяшаў Бог народы, і раздзяліў на семдзесят і два народы, і рассяў па ўсёй зямлі. Пасля раз’яднання народаў Бог вялікім ветрам разбурыў стоўп, і рэшткі яго ёсць паміж Асірыяй і Вавілонам: у вышыню і ў шырыню 5433 локці², і на працягу многіх гадоў захоўваюцца рэшткі.

Пасля разбурэння стаўпа і пасля раздзялення народаў прынялі сыны Сіма ўсходнія краіны, а Хамавы сыны – паўднёвыя краіны. Афетавы ж прынялі захад і паўночныя краіны. Ад гэтых жа сямідзесяці і двух народаў і быў народ славянскі, ад племені Афета: зважай, што гэта і ёсць славяны.

¹ Паводле сведчання Г.Дзячэнкі, фрагамі ва ўсходнеславянскіх летапісах называюцца пераважна генуэзцы; у больш шырокім сэнсе – наогул італьянцы.

² Локаць – мера, якая адпавядае даўжыні рукі, пачынаючы ад локця да канца сярэдняга пальца.

Калі прайшло шмат часу, селі славяны па Дунаю, дзе цяпер зямля Венгерская і Балгарская. Ад тых славянаў разышліся (славяны) па зямлі і называліся імёнамі сваімі па тых месцах, на якіх селі. Так, тыя, што прыйшлі і селі на рацэ па імені Марава і назваліся маравамі, а іншыя назваліся чэхамі. А вось яшчэ тыя ж славяны: харваты белыя і сербы, і харутаны. Калі ж валохі напалі на славян дунайскіх і селі пасярод іх і глуміліся з іх, то гэтыя славяны прыйшлі і селі на Вісле, і называліся ляхамі, а ад тых ляхаў назваліся палякі, другія ляхі – луцічы, іншыя – мазаўшаны, іншыя – памараны. Таксама і гэтыя славяны прыйшлі і селі па Дняпры і назваліся паляны, а другія драўляны, бо сядзелі ў лясах, а другія селі паміж Прыпяццю і Дзвіною і назваліся дрыгавічамі, і іншыя селі па Дзвіне і назваліся палачанамі, ад рэчкі, якая ўпадае ў Дзвіну, па імені Палата – ад яе і назваліся. Тыя ж славяны селі каля возера Ільменя, яны назваліся сваім імем і пабудавалі горад, і назвалі яго Ноўгарад. А другія селі па Дзясне і па Сейму, па Суле і назваліся севяране. І так разышоўся славянскі народ, а ад яго імя і грамата назвалася славянская.

Калі паляны жылі асобна па гэтых гарах, быў шлях з Варагаў у Грэкі і з Грэкаў па Дняпры, а ў вярхоўях Дняпра – волак да Ловаці, і па Ловаці (можна) увайсці ў Ільмень, возера вялікае, з гэтага ж возера цячэ і ўпадае ў вялікае возера Няво, і вусце таго возера ўпадае ў мора Варажскае. І па тым возеры (можна) плысці да Рыма, а ад Рыма можна прыплысці па тым жа моры да Царграда, а ад Царграда прыплысці ў Понт мора, у якое ўпадае Днепр рака. Днепр жа выцякае з Окаўскага лесу і цячэ на поўдзень, а Дзвіна з таго ж лесу выцякае і ідзе на поўнач, і ўпадае ў мора Варажскае. З таго ж лесу цячэ Волга на ўсход і ўпадае сямюдзсяццю жароламі ў мора Хваліскае. Так жа і з Русі можна плысці па Волзе ў Балгары і ў Хвалісы, і на ўсход – дайсці ў долю Сімаву, а па Дзвіне – у Варагі, з Варагаў – да Рыма, ад Рыма ж і да племені Хамава. А Днепр упадае ў Пантыйскае мора вусцем, якое слыве Рускім; уздоўж яго вучыў святы Андрэй, як гавораць, брат Пятра. Калі Андрэй вучыў у Сінопе і прыйшоў у Корсунь, даведаўся, што недалёка ад Корсуны вусце дняпроўскае, і захацеў пайсці ў Рым, і прайшоў у вусце дняпроўскае, а адтуль пайшоў уверх па Дняпры. І здарылася так, што ён прыйшоў і стаў пад гарамі на беразе. І раніцою падняўся і сказаў вучням, што былі з ім: “Ці бачыце гэтыя горы? На гэтых гарах зазьяе ласка Божая, будзе горад вялікі, і ўвадзвігне Бог многа цэркваў”. І ўзышоў на гэтыя горы, блаславіў іх, і паставіў крыж, і памаліўся Богу, і сышоў з гары гэтай, дзе апасля ўзнік Кіеў, і пайшоў па Дняпры ўверх. І прыйшоў да славянаў, дзе цяпер Ноўгарад, і ўбачыў людзей, што тут жывуць, якія ў іх звычаі і як мыюцца і хвошчуцца, - і здзівіўся. І пайшоў у Варагі, і прыйшоў у Рым, і паведаў пра тое, колькі навучыў і колькі бачыў, і сказаў ім: “Дзіўнае бачыў у славянскай зямлі, калі ішоў сюды. Бачыў лазні драўляныя, і напалыць іх да чырвані, і распрануцца, і будуць голымі, і абальюцца квасам скураным, і ўзнімуць на сябе маладыя пруты, і б’юць сябе самі, і да таго даб’юцца, што вылезуць ледзь жывыя, і абальюцца вадою сцюдзёнаю, і так ажывуць. І тое твораць ва ўсе дні, ніхто ж іх не мучыць, але самі сябе мучаць, і гэтак твораць амавенне сабе, а не пакуту”. Тыя, што слухалі, здзівіліся. Андрэй жа, пасля таго як пабыў у Рыме, прыйшоў у Сіноп.

Паляны ж жылі асобна і валодалі сваімі радамі, бо і да гэтай браці былі паляны, і жылі яны радамі на сваіх месцах, і кожны валодаў родам сваім. І былі тры браты: аднаму імя Кій, а другому – Шчэк, а трэцяму – Харыў і сястра іх – Лыбедзь. Сядзеў Кій на гары, дзе цяпер пад’ём Барычоў, а Шчэк сядзеў на гары, якая цяпер называецца Шчакавіца. А Харыў на трэцяй гары, ад яго ж і празвалася Харавіца. І пабудавалі горад у імя брата свайго старэйшага, і далі імя яму Кіеў. Быў вакол горада лес і бор вялікі, і лавілі там звяроў; былі мужы мудрымі і разумнымі і называліся палянамі, ад іх жа паляны ў Кіеве і дагэтуль.

Некаторыя, што не ведаюць, гавораць, быццам Кій быў перавозчыкам, быў бо тады ля Кіева перавоз з таго боку Дняпра, адсюль і гаворыцца: “На перавоз на Кіеў”. Калі б Кій быў перавозчыкам, то не хадзіў бы да Царграда, аднак Кій княжыў у родзе сваім, і хадзіў ён да цара; як гавораць, ён меў ад цара вялікі гонар, -- ад таго цара, пры якім ён прыходзіў.

Калі ж ён вяртаўся, то падышоў да Дуная, упадабаў месца і хацеў сесці з родам сваім, але тыя, што жылі тут паблізу, не далі яму, так і дагэтуль называюць дунайцы гарадзішча Кіаец. Кій жа, калі прыйшоў у свой горад Кіеў, тут і памёр, і брат яго Шчэк, і Харыў, і сястра іх Лыбедзь тут памерлі.

Пасля гэтых братоў нашчадкі іх пачалі трымаць княжанне ў палянах, а ў драўлянах сваё (княжэнне), а дрыгавічы – сваё, а славяны сваё, у Ноўгарадзе, а другое на Палаце, дзе палачаны. Ад іх жа крывічы, што сядзяць у вярхоўях Дзвіны, і ў вярхоўях Дняпра, дзе стаіць іх горад Смаленск – вось там сядзяць крывічы. Таксама і север ад іх. На Белым возеры сядзіць весь, а на Растоўскім возеры меры, а на Кleshчыне возеры таксама меры. А па рацэ Ацэ, там, дзе яна ўпадае ў Волгу, мурамы – свой народ, і чарамісы – свой народ, мардва – свой народ. Вось бо толькі славянскі народ на Русі: паляны, драўляны, наўгародцы, палачаны, дрыгавічы, север, бужаны, бо сядзяць па Бугу, а потым сталі (звацца) валынянамі. А вось іншыя народы, якія даюць даніну Русі: чудзь, меры, весь, мурамы, чарамісы, мардва, перм, пячэры, ям, літва, зіміголы, корсь, наровы, лівы, – гэтыя маюць свой народ, ад калена Афетавага, і жывуць у паўночных краінах.

Калі ж народ славянскі, як мы гаварылі, жыў на Дунаі, прыйшлі ад Скіфаў, гэта значыць, ад хазараў, так званыя балгары, і селі па Дунаі, і сталі гвалтаваць славян. Затым прыйшлі угры белыя і ўспадкаемілі зямлю славянскую. Гэтыя угры з’явіліся пры цары Іракліі, які хадзіў на Хаздроя, персідскага цара. У тыя часы былі і обры, што хадзілі на цара Іраклія і ледзь яго не захапілі. Гэтыя ж обры ваявалі супраць славян і прыгняталі дулебаў, таксама славян, і гвалт тварылі жанчынам дулебскім: калі патрэбна было куды паехаць обрыну, то не дазваляў запрэгчы каня ці вала, але загадваў запрэгчы ў воз трох, чатырох ці пяць жанчын і везці обрына, і так мучылі дулебаў. Былі бо обры вялікія целам і ганарыстыя розумам, і Бог знішчыў іх, вымерлі ўсе, і не асталося ніводнага обрына. І ёсць прымаўка на Русі і дагэтуль: “Пагінулі як обры”, – няма іх ні племені, ні нашчадкаў. Пасля гэтых прыйшлі печанегі, пасля ішлі угры чорныя каля Кіева, але гэта пазней – пры Алегу.

Этот электронный документ был загружен с сайта филологического факультета БГУ <http://www.philology.bsu.by>

Паляны ж, што жылі асобна, як мы ўжо гаварылі, былі з славянскага роду, і назваліся палянамі, а драўляны – таксама ад славянаў, і назваліся драўлянамі, радзімічы і вяцічы – ад ляхаў. Былі два браты ў лясах: Радзім, а другі – Вятка; і, прыйшоўшы, селі: Радзім – на Сожы, і [ад яго] празваліся радзімічы, а Вятка сеў з родам сваім па Ацэ, ад яго ж празваліся вяцічы. І жылі ў міры паляны, і драўляны, і север, і радзімічы, вяцічы і харваты. Дулебы ж жылі па Бугу, дзе цяпер валыняны, а улічы і ціверцы сядзелі па Днястры, паблізу Дуная. Было іх мноства; бо сядзелі па Днястры аж да мора, і гарады іх ёсць і да сённяшняга дня. Вось чаму называюць іх грэкі Вялікая Скіф.

Мелі яны звычай свае, і законы бацькоў сваіх, і паданні, кожны – свой нораў. Паляны маюць звычай бацькоў сваіх рахманы і ціхі, сарамлівасць да нявест сваіх і сясцёр, да мацярок і да бацькоў сваіх, перад свекрывямі і да дзевераў вялікую сарамлівасць маюць, маюць і шлюбны звычай: не ідзе зяць за нявестаю, але прыводзяць яе вечарам, а ў наступны дзень прыносяць за яе хто што дасць. А драўляны жылі звярыным звычайем, як скаціна, забівалі адзін другога, елі ўсё нячыстае, і шлюб у іх не бывала, але ўмыкалі дзеўчын каля вады. І радзімічы, і вяцічы, і север адзін звычай мелі, жылі ў лесе, як усялякі звер, елі ўсё нячыстае, і брыдкаслоўе ў іх было перад бацькамі і нявестамі, і шлюбаў не было ў іх, але ігрышчы паміж весямі, сходзіліся на ігрышчы, на скокі і на ўсялякія д’ябальскія песні, і тут умыкалі жонак сабе, з кім хто згаворыцца, мелі ж па дзве і па тры жонкі. А калі хто паміраў, тварылі трызну над ім, а затым рабілі вялікую калоду і ўскладалі яго на калоду, спальвалі памёрлага, а потым, сабраўшы косці, укладвалі ў малую пасудзіну і ставілі на слупах пры дарогах, што робяць вяцічы і цяпер. Гэтага ж звычайу трымаліся крывічы і іншыя паганяны, што не ведаюць закону Богага, а самі сабе ўсталёўваюць закон.

Гаворыць Георгій³ у сваім летапісанні: “У кожнага народа ёсць або напісаны закон,

³ Устаўка з «Хронікі» Георгія Амартала.

або звычай, і тыя, што закону не маюць, лічаць яго за закон продкаў. Першыя з іх – сірыйцы, што жывуць на ўскрайку зямлі, маюць за закон звычай бацькоў сваіх: не чыніць пералюб і не чужаложыць, не красці, не ўзводзіць паклёп, не забіваць, і асабліва ліха не чыніць. /.../ Іншы закон у гіліяў: жонкі ў іх аруць, і будуюць дамы, і мужчынскія справы ўчыняюць, але й пералюбы чыняць, колькі хочуць, бо мужы іх зусім не стрымліваюць, а яны іх не саромеюцца; у іх жанчыны храбрыя, здольныя паляваць на звера. Там жонкі валадараць над мужамі сваімі і загадваюць імі. А ў Брытаніі многія мужы з адной жонкаю спяць, і многія жонкі з адным мужам распусту чыняць: чыняць яны беззаконнасць як закон продкаў, без асуджэння і ўстрымання. Амазонкі ж не маюць мужоў, але, быццам быдла бязмоўнае, адзін раз на год вясенняй парою адольвае іх пажаднасць зямная; і спалучаюцца яны з навакольнымі мужамі, і лічаць гэты час за нейкую ўрачыстасць і вялікае свята. А калі пачнуць ад іх ва ўлонні, – ізноў разбягуцца адтуль усе. А як прыйдзе час ім нарадзіць, то калі народзіцца хлопчык, – заб’юць яго; калі ж дзяўчынка, – выкармяць яе і старанна выхоўваць будуць”.

Гэтак і ў наш час полаўцы трымаюцца закону продкаў сваіх: кроў праліваюць, і гэтым выхваляюцца. Ядуць яны мярцвячыну і розную нячыстасць – хамякоў і суслікаў, і жывуць з мачахамі сваімі і нявесткамі, і [трымаюцца] іншых звычаяў бацькоў сваіх. Але мы, хрысціяне ўсіх зямель, якія веруюць у святую Троіцу, у адзінае хрышчэнне, у адзіную веру, маем адзіны закон, паколькі ў Хрыста ахрысціліся і ў Хрыста апрануліся.

Па тых часах, па смерці тых братоў, цяпелі прыясненне [паляны] ад драўлян і іншых навакольных людзей. І прыйшлі на іх хазары, калі яны жылі на гарах гэтых у лясах, і сказалі хазары: “Плаціце нам даніну”. Паляны ж параіліся і далі ад [кожнага] дыму меч, і прынеслі хазары князю свайму і старэйшынам, і сказалі ім: “Вось, знайшлі мы даніну новую”. Яны ж сказалі ім: “Адкуль?”. Тыя адказалі: “У лесе на гарах, над ракою Дняпром”. Яны ж сказалі: “Што яны далі?” Тыя паказалі меч. І сказалі старцы хазарскія: “Не добрая даніна, княжа! Мы дабіліся яе аднабаковай зброяй – саблямі, а ў іх зброя з абодвух бакоў вострая – меч. Яны захочуць мець даніну з нас і з іншых зямель”. І гэта ўсё збылося: не па сваёй волі гаварылі яны, але па Божаю загаду. Гэтак і пры Фараоне, цару егіпецкім, калі прывялі Маісея да Фараона, і сказаў старэйшына фараонаў: “Ён хоча падпарадкаваць зямлю Егіпецкую”; так і здарылася: загінулі егіпцяны ад Маісея, а спачатку [яўрэі] працавалі на іх. Так і тыя: валадарылі, а пазней над імі валадарыць пачалі; так і цяпер: валадараць над хазарамі рускія князі і да сённяшняга дня.

У лета 6360 (852), індыкта 15, калі пачаў царстваваць Міхаіл, пачала згадвацца Руская зямля. Пра тое мы даведаліся, бо пры гэтым цары прыходзіла Русь на Царград, як пішацца ў грэцкім летапісанні. Таму адгэтуль пачнем і гады пакладзем: “Ад Адама да патопу 2242 гады; а ад патопу да Аўраама 1000 і 82 гады, а ад Аўраама да выхаду Маісея 430 год; а ад выхаду Маісея да Давіда 600 і 1 год; а ад Давіда і ад пачатку царства Саламона да паланення Ерусаліму 448 год; а ад паланення да Аляксандра 318 год; а ад Аляксандра да нараджэння Хрыста 333 гады; а ад Хрыстова нараджэння да Канстанціна 318 год; ад Канстанціна да Міхаіла гэтага 542 гады”. А ад першага года Міхаіла да першага года Алега, рускага князя, 29 год; а ад першага года Алега, з таго часу, як сеў ён у Кіеве, да першага года Ігара 31 год; а ад першага года Ігара да першага года Святаслава 33 гады; а ад першага года Святаслава да першага года Яраполка 28 год; а Яраполк княжыў 8 год; а Уладзімір княжыў 37 год; а Яраслаў княжыў 40 год. Потым ад смерці Яраслава да смерці Святаполка 60 год.

Аднак мы да ранейшага вернемся і скажам, што адбылося ў тыя гады, як раней ужо пачалі былі: першы год з Міхаіла, і па парадку пакладзем гады./.../

У лета 6370 (862). Выгналі варагаў за мора, і не далі ім даніны, і пачалі самі сабою валодаць, і не было сярод іх праўды, і паўстаў род на род, і былі паміж імі ўсобіцы, і пачалі ваяваць самі супраць сябе. І сказалі самім сабе: “Пашукаем сабе князя, які б валодаў нам і судзіў па праву”. І пайшлі за мора да варагаў, да русі. Тыя бо варагі

называліся русь, як другія называюцца шведы, другія ж нарманы, англы, другія готы, так вось і гэтыя. Сказалі русі чужзь, славяны, крывічы і весь: “Зямля наша вялікая і багатая, а парадку ў ёй няма. Прыходзьце княжыць і валодаць намі”. І выбраліся трое братоў са сваімі радамі, і ўзялі з сабою ўсю русь, і прыйшлі. Старэйшы, Рурык, сеў у Ноўгарадзе, а другі, Сінеус, на Белым возеры, а трэці – у Ізборску, Трувор. І ад тых варагаў назвалася руская зямля. Наўгародцы, тыя людзі, што ад варажскага роду, раней былі славянамі. Праз два гады памерлі Сінеус і яго брат Трувор. І прыняў уладу Рурык і пачаў раздаваць мужам сваім гарады: гэтаму Полацк, гэтаму Растоў, іншаму Белавозера. І па тых гарадах варагі – прышлыя, а першае насельніцтва ў Ноўгарадзе – славяны, у Полацку – крывічы, у Растове – меры, у Белым возеры – весь, у Мураме – мурамы, і ўсімі тымі валодаў Рурык. І было ў яго два мужы, не з яго племені, але баяры, і адпрасіліся яны ў Царград з родам сваім. І пайшлі па Дняпры, і калі плылі, то ўбачылі на гары гарадок. І распыталі, і цікавіліся: “Чый гэта гарадок?” Яны ж адказалі: “Былі тры браты, Кій, Шчэк і Харыў, якія пабудавалі гэты гарадок і згінулі, і мы тут сядзім, род іх, плацім даніну хазарам”. Аскольд жа і Дзір засталіся ў гэтым горадзе, сабралі многіх варагаў і пачалі валодаць палянскаю зямлёю. Рурык жа княжыў у Ноўгарадзе. /.../

У лета 6387 (879). Памёр Рурык, перадаўшы княжанне сваё Алегу, што быў з яго роду, аддаў яму на рукі сына свайго Ігара, бо той быў яшчэ вельмі малы. /.../

У лета 6390 (882). Выступіў (у паход) Алег, узяўшы многа ваяроў: варагаў, чужзь, меры, весь, крывічоў і прыйшоў да Смаленска з крывічамі, і ўзяў горад, і пасадзіў мужоў сваіх. Адтуль пайшоў уніз і ўзяў Любеч і пасадзіў мужоў сваіх. І прыйшлі да гор кіеўскіх, і даведаўся Алег, што тут княжаць Аскольд і Дзір. І схаваў ваяроў у ладдзях, а другіх пакінуў ззаду, а сам пайшоў, несучы дзіця – Ігара. І падплыў да Угорскай гары, і паслаў да Аскольда і Дзіра, гаворачы, што: “Мы госці, ідзем да Грэкаў ад Алега і ад княжыча Ігара. Прыйдзіце да нас, да родзічаў сваіх”. Калі ж Аскольд і Дзір прыйшлі, усе астатнія ваяры выскачылі з ладдзей, і сказаў Алег Аскольду і Дзіру: “Вы – не князі і не княжацкага роду, але я княжацкага роду”, а калі вынеслі Ігара: “А гэта – сын Рурыка”. І забілі Аскольда і Дзіра, і занеслі на гару, і пахавалі іх на гары, якая цяпер называецца Угорскаю, дзе цяпер Ольмін двор – на той магіле Ольма паставіў царкву святога Міколы, а Дзірава магіла – за (царквою) святой Ірыны. І сеў Алег княжачы ў Кіеве, і сказаў Алег: “Вось, будзе маці гарадам рускім”. /.../

У лета 6406 (898). Ішлі угры ⁴ паўз Кіеў гарою, якая завецца цяпер Угорскаю, прыйшлі да Дняпра і паставілі вежы ⁵, яны былі гэтакія ж качэўнікі, як цяпер полаўцы. Прышоўшы з усходу, памкнуліся яны праз горы вялікія, якія празваліся гарамі Угорскімі, і пачалі нападаць на валохаў ⁶ і славян, што жылі тут. Жылі тут раней славяне, а валохі занялі зямлю славянскую. А потым угры прагналі валохаў, і ўспадкаемілі зямлю тую, і пасяліліся са славянамі, падпарадкаваўшы іх сабе, і з таго часу пачала згадвацца зямля Угорская. І пачалі нападаць угры на грэкаў, і захапілі зямлю Фракійскую і Македонскую нават і на Селуні. І пачалі яны нападаць на мараваў і на чэхаў. Быў адзіны народ славянскі: славяне, якія жылі па Дунаі, і іх [землі] занялі угры, а таксама маравы, і чэхі, і ляхі, і паляны, якія цяпер называюцца “русь”. Для іх першых перакладзены былі кнігі [Святога Пісьма], для мараваў, і грамата тая была названа славянскай, і гэтая ж грамата і на Русі, і ў балгар дунайскіх.

Калі славяны і іх князі жылі ўжо хрост прыняўшы, Расціслаў, Святаполк і Коцэл паслалі да цара Міхаіла сказаць: “Зямля наша хрост прыняла, ды няма ў нас настаўніка, які б нас выхаваў і навучаў у нас, і ператлумачыў святыя кнігі. Не разумеем мы ні на грэцкай мове, ні на лацінскай; адныя нас так вучаць, а другія – гэтак. Таму не разумеем

⁴ Угры - венгры

⁵ Вежы – палаткі, якія качэўнікі пераносілі з месца на месца на сваім шляху.

⁶ Валохі – раманскія плямёны, продкі сучасных румынаў або малдаван.

мы кніжных знакаў і значэння іх. Пашліце да нас настаўнікаў, якія нам змогуць расказаць пра кніжныя словы і сэнс іх”. Пачуў гэта цар Міхаіл і склікаў усіх філосафаў, і перадаў ім усё, сказанае славянскімі князямі. І прамовілі філосафы: “Ёсць муж у Селуні, імем Леў. Ёсць у яго сыны, што ведаюць славянскую мову; два сына яго – дасціпныя філосафы”. Пачуўшы гэта, цар паслаў па іх у Селунь да Льва, гаворачы: “Пашлі да нас хутчэй сыноў сваіх, Мефодзія і Канстанціна”. Пачуўшы гэта, Леў паслаў іх хутка, і прыйшлі яны да цара, і сказаў ім [цар]: “Вось, выправіла паслоў да мяне Славянская зямля, просячы настаўніка сабе, які б мог ператлумачыць ім святыя кнігі; і гэтага жадаюць”. Угаварыў іх цар, і выправілі іх у Славянскую зямлю да Расціслава, Святаполка і Коцэла. І калі яны прыйшлі, пачалі ствараць пісьмовую азбуку славянскую, і пераклалі Апостал і Евангелле. І ўсцешаны былі славяны, што пачулі пра веліч Божую на сваёй мове. Потым пераклалі яны Псалтыр, і Актаіх, і іншыя кнігі.

Некаторыя ж пачалі ганіць славянскія кнігі, гаворачы: “Не варта аніякаму народу мець літар сваіх, акрамя яўрэяў, грэкаў і лацінаў, згодна з надпісам Пілата, што на крыжы Гасподнім напісаў”⁷. Пачуўшы пра тое, папа рымскі пачаў ганіць тых, якія зневажаюць славянскія кнігі, сказаўшы: “Няхай споўніцца кніжнае слова: “Усхваляць Бога ўсе народы”, і другое: “Усе народы будуць гаварыць пра веліч Божую, бо Дух Святы дазволіў ім гаварыць”. І калі хто ганіць славянскую граматы, хай будзе адлучаны ад царквы, пакуль не выправіцца: гэта ваўкі, а не авечкі, і іх трэба пазнаваць па ўчынках і сцерагчыся іх. Вы ж, дзеці, слухайце вучэння Богага і не адкіньце наказу царкоўнага, як наказаў вам Мефодзій, настаўнік ваш”.

А Канстанцін вярнуўся назад, і пайшоў вучыць балгарскі народ, а Мефодзій застаўся ў Маравіі. Пазней князь Коцэл паставіў Мефодзія епіскапам у Паноніі, на стальцы святога апостала Андраніка, аднаго з сямідзесяці, вучня святога апостала Паўла. Мефодзій пасадзіў тады двух папоў, што ўмелі вельмі хутка пісаць, і пераклаў усе кнігі поўнасю з грэцкай мовы на славянскую за шэсць месяцаў, пачаўшы з сакавіка месяца да дваццаць шостага дня кастрычніка месяца. Па сканчэнні ж аддаў годна хвалу і славу Богу, Які даў такую ласку епіскапу Мефодзію, пераемніку стальца Андраніка. Таму для славянскага народа настаўнікам з’яўляецца апостал Андранік. Ён хадзіў у Маравію, і апостал Павел тут вучыў; тут жа ёсць Ілірыя, да якой даходзіў апостал Павел; тут спачатку жылі славяны. Таму для славянскага народа настаўнікам з’яўляецца Павел, з гэтага ж народа – і мы, русь, таму і для нас, русі, настаўнік – Павел, бо ён вучыў народ славянскі і паставіў епіскапа і намесніка пасля сябе Андраніка для славянскага народа. А славянскі народ і рускі ёсць адно, ад варагаў бо празваліся руссю, а спачатку былі славянамі; хаця і палянамі называліся, аднак славянскаю мова была. Палянамі ж былі названы, бо ў полі жылі, а народ славянскі – адзіны. /.../

У лета 6415 (907). Пайшоў Алег на грэкаў, пакінуўшы Ігара ў Кіеве. Узяў многа варагаў, і славян, і чудзі, і крывічоў, і меры, і драўлянаў, і радзімічаў, і палянаў, і севяранаў, і вяцічаў, і харватаў, і дулебаў, і ціверцаў, што вядомыя як талмачы – усіх гэтых грэкі называлі Вялікая скіф. І з гэтымі з усімі пайшоў Алег на конях і на караблях, і лічбаю караблёў было дзве тысячы. І прыйшоў да Царграда, і грэкі замкнулі Суд, а горад зачынілі. І выйшаў Алег на бераг і пачаў ваяваць, і многа забойстваў учыніў каля горада грэкам, і разбіў шмат палатаў і папаліў цэрквы. А тых, каго захапілі ў палон, адных пасеклі, другіх закатавалі, іншых расстралялі, а другіх кінулі ў мора, і шмат іншага зла зрабілі рускія грэкам, якое ратнікі робяць. І загадаў Алег сваім ваярам зрабіць колы і паставіць на колы караблі. І калі быў спадарожны вецер, яны паднялі ветразі і з поля пайшлі да горада. Грэкі, убачыўшы (гэта), спалохаліся, і сказалі праз паслоў Алегу: “Не губі горада, дадзім табе даніну, якую пажадаеш”. І спыніў Алег ваяроў, і вынеслі яму ежу і віно, і не прыняў яго, бо было атручанае. І спалохаліся грэкі, і сказалі: “Гэта не Алег, але

⁷ На крыжы Гасподнім быў надпіс «Гэта цар Іудзейскі» на трох мовах – лацінскай, грэцкай і яўрэйскай, - якія ў сувязі з гэтым сталі лічыцца сакральнымі.

святы Дзмітрый, і насланы на нас ад Бога”. І загадаў Алег даць даніны на дзве тысячы караблёў, па дванаццаць грыўняў на чалавека, а ў (кожным) караблі было па сорок мужоў. І згадзіліся грэкі на тое, і пачалі грэкі міру прасіці, каб не ваяваў грэчаскай зямлі. /.../ І загадаў Алег даць ваярам на дзве тысячы караблёў па дванаццаць грыўняў на ўключыну, а потым даць даніну на рускія гарады: найперш для Кіева, таксама для Чарнігава, для пераяслаўля, для Полацка, для Растова, для Любеча і для іншых гарадоў, бо па тых гарадах сядзяць вялікія князі, падуладныя Алегу. /.../

Цар Лявон з Аляксандрам учынілі мір з Алегам, узялі на сябе абавязак плаціць даніну і прыходзілі да ўзаемнай прысягі: самі цалавалі крыж, а Алега і мужоў яго прыводзілі да прысягі паводле рускага закону – яны пакляліся зброяй сваёю, і Перуном, богам сваім, і Воласам, богам быдла, і сцвердзілі мір. І сказаў Алег: “Пашыйце ветразі з тонкага сукна для русі, а славянам – шаўковыя”, і сталася так. І павесіў ён шчыт свой на браме на знак перамогі, і пайшоў з Царграда. І ўзняла русь ветразі тонкасуконныя, а славяны – шаўковыя, і разадраў іх вецер; і сказалі славяны: “Вернемся да сваіх грубатканых, недарэчы славянам ветразі тонкасуконныя”. І вярнуўся Алег у Кіеў, несучы золата, і дарагія тканіны, і плады, і віно, і ўсялякія ўпрыгожанні. І празвалі Алега Вешчуном, бо былі людзі паганцамі і не пазведалі мудрасці. /.../

У лета 6420 (912). Паслаў мужоў сваіх Алег заключыць мір і пакласці дамову паміж Руссю і Грэкамі, і адправіў паслоў сказаць:

“... Мы ад роду рускага, Карлы, Инегелд, Фарлоф, Верэмуд, Рулаў, Гуды, Руалд, Карн, Фрэлаў, Руар, Актэву, Труан, Лідул, Фост, Стэмід, што пасланыя ад Алега, вялікага князя рускага, і ад усіх, хто пад рукою яго, светлых і вялікіх князёў, і яго вялікіх баяраў, - да вас, Льва, Аляксандра і Канстанціна, вялікіх у Бога самаўладцаў, цароў грэцкіх, на ўмацаванне і сведчанне прыязнасці, што існуе на працягу многіх гадоў паміж хрысціянамі і русічамі, паводле жадання нашых вялікіх князёў і на загад ад усіх, хто пад рукой яго, з русічаў. Наша светласць, жадаючы больш за іншае па-Божаму захаваць і выказаць такую прыязнасць, што была паміж хрысціянамі і русічамі шматразава, рассудзілі на справядлівасці, каб не толькі непасрэдна ў словах, але і на пісьме, і прысягай цвёрдай, прысягаючы зброяй сваёй, такую прыязнасць замацаваць і засведчыць па веры і паводле закону нашага.

Каб мы трымаліся ў Божай веры і ў прыязнасці, артыкулы [дамовы] наступныя: першым словам памірымся з вамі, грэкі, і будзем у прыязнасці адно з адным ад усёй душы і добрай волі, і не дазволім, наколькі гэта ў нашай уладзе, быць аніякаму зману або злачынству ад князёў нашых светлых, што пад рукою; аднак парупімся, наколькі па сіле, пра захаванне на будучыя гады і назаўсёды з вамі, грэкі, прыязнасці нязменнай і бездакорнай, сведчанне якой даем з прысягаю вусным абвяшчэннем і напісаннем. Гэтак жа і вы, грэкі, захоўвайце такую ж прыязнасць беззаганную і нязменную заўсёды і ва ўсе гады да нашых князёў светлых рускіх і да ўсіх, хто пад рукою светлага князя нашага.

А наконт артыкулаў, калі здарыцца якое злачынства, дарадзімся так: калі яўна будзе засведчана, што яны здзейсніліся, няхай лічацца бяспрэчна здзейшчанымі; а якому пачнуць не даваць веры, няхай прысягае той бок, які хоча, каб не давалі веры [злачынству]; і калі прысягне, каб яму паверылі, хай будзе пакаранне, як толькі выявіцца парушэнне закону.

Наступнае. Калі хто заб’е – або хрысціяніна русін, або хрысціянін русіна, - няхай памрэ там, дзе ўчыніў забойства. Калі ж уцячэ той, хто ўчыніў забойства, няхай, калі ён багаты, то частку [маёмасці] яго, колькі належыць па законе, возьме сваяк забітага, але і жонка забойцы няхай мае столькі, колькі ёй будзе належаць па законе. Калі ж той, хто ўчыніў забойства і ўцёк, немажыны, няхай застаецца пад судом, пакуль не адшукаецца, і [тады] няхай памрэ.

Калі ж [хто] ударыць мечам або будзе біць якой-небудзь іншай зброяй, за той удар або біццё няхай дасць пяць літраў⁸ срэбра паводле рускага закону; калі ж немагчыма той, хто ўчыніў гэта, няхай дасць, колькі можа, няхай нават здыме з сябе і тыя самыя порткі, у якіх ходзіць, а пра астатнюю рату няхай прысягае сваёю верай, што ніхто іншы дапамагчы яму не можа, і няхай падатак ад гэтага часу з яго не спаганяецца.

Наступнае. Калі ўкрадзе штосьці або русін у хрысціяніна, або, са свайго боку, хрысціянін у русіна, і рабаўнік будзе схоплены тым, хто пацярпеў страту, у той самы момант, калі ўчыніць рабунак; або калі падрыхтуецца рабаўнік учыніць [рабунак], і будзе забіты, няхай не спаганяецца смерць яго ні з хрысціян, ні з русічаў; але няхай возьме сваёю той, хто страціў. Калі ж добраахвотна здасца рабаўнік, няхай ён будзе схоплены тым, каго абрабаваў, і будзе звязаны, і за тое, што пасмеў учыніць, хай верне трохразова. /.../

Заклучылі мы гэты мірны дагавор, каб трывалым і нязменным быў [мір] між вамі, хрысціяне, і русічамі. Пасля таго, як Іван⁹ напісаў яго на двох хартыях, - ад цара вашага, і сваёю рукою, - з прынесеным папярэдне Святым Крыжам і святой адзінаіснай Троіцай Адзінага сапраўднага Бога вашага, ён паведаміў і перадаў [яго] нашым паслам. Мы ж пакляліся цару вашаму, што паводле закону і звычаю нашага народа, існага ад Бога, як Боскае стварэнне, ні мы, ні хтосьці іншы з нашай краіны не пераступім усталяваных артыкулаў мірнай дамовы і пагаднення. І гэты запіс перадалі ад цароў вашых на зацвярджэнне, каб адным і другім такім чынам радзіць, на зацвярджэнне і на сведчанне міра, які ёсць паміж вамі. Месяца верасня 2, індыкта 15, у лета ад стварэння свету 6420". /.../

І жыў Алег у міры з усімі краінамі, княжачы ў Кіеве. І прыйшла восень, і ўспомніў Алег свайго каня, якога паставіў карміць, вырашыўшы ніколі не садзіцца на яго. Бо некалі спытаў чарадзеяў і вешчуноў: “Ад чаго я памру?” І сказаў яму адзін вяшчун: “Княжа! Ад каня, яго ты любіш і ездзіш на ім, ад яго табе і памерці”. Алег жа задумаўся і так сказаў: “Ніколі не сяду на яго і не ўбачу яго больш”. І загадаў карміць яго і не прыводзіць яго да Алега. І пражыў некалькі гадоў, не бачачы яго, пакуль не пайшоў на грэкаў. А калі прыйшоў ён у Кіеў, і прайшло чатыры гады, на пяты год успомніў пра каня, ад якога чарадзеі прадказалі яму смерць. І паклікаў ён старэйшыну конюхаў, сказаў: “Дзе конь мой, якога я паставіў карміць і берагчы яго?” Ён жа адказаў: “Памёр”. Алег жа пасмяяўся і папракнуў вешчуна, сказаўшы: “Няпраўду гавораць чарадзеі, усё тое – няпраўда: конь памёр, а я жывы”. І загадаў сядлаць каня: “Хачу ўбачыць косці яго”. І прыехаў на тое месца, дзе ляжалі яго голыя косці і чэрап голы, і злез з каня, і з усмешкаю сказаў: “Ці ад гэтага чэрапа смерць мне было прыняць?” І наступіў нагою на чэрап, і выпаўзла змяя з чэрапа, і ўджаліла ў нагу. І ад таго захварэў і памёр. І ўсе людзі плакалі плачам вялікім, і панеслі, і пахавалі яго на гары, што называецца Шчакавіца – ёсць жа магіла яго і да гэтага дня: слыве магілаю Алегаваю. І ўсіх гадоў княжання яго было трыццаць тры.

У лета 6421 (913). Пасля Алега пачаў княжыць Ігар. У гэты час пачаў царавать Канстанцін, сын Ляона. І зачыніліся драўляны ад Ігара пасля смерці Алега. /.../

У лета 6453 (945). У гэты год сказала дружнына Ігару: “Отракі Свянельда аздобіліся зброяю і адзеннем, а мы голыя. Пайдзі, князь, з намі за данінаю, і сабе здабудзеш, і нам”. І паслухаўся іх Ігар, і пайшоў да драўлянаў за данінаю, і прыбавіў да першай даніны, і здзекаваліся з іх мужы яго. Узяўшы даніну, пайшоў у свой горад. Калі ж ён ішоў назад, падумўшы, сказаў дружыне сваёй: “Ідзіце з данінаю дадому, а я вярнуся і збяру яшчэ”. Адпусціў дружныну сваю дадому, а сам вярнуўся з малою часткаю дружныны. Драўляны ж, пачуўшы, што ізноў ідзе, пачалі думаць са сваім князем Малам: “Калі ўваб’ецца воўк у авечкі, то вынесе ўвесь статак, пакуль не заб’юць яго, так і гэты, калі не заб’ём яго, то ўсіх нас загубіць”. І паслалі да яго, гаворачы: “Па што зноў ідзеш? Забраў ужо ўсю даніну”. І

⁸ Літра – фунт, мера вагі, роўная 72 залатнікам.

⁹ Магчыма, маецца на ўвазе нейкі пісар, што складаў гэты дагавор.

не паслухаў іх Ігар, і выйшлі з горада Іскорасценя драўляны, забілі Ігара і дружыну яго, бо было іх мала. І пахаваны быў Ігар, і ёсць магіла яго каля Іскорасценя і да гэтага дня.

Вольга ж была ў Кіеве з сынам сваім, з дзіцём Святаславам, і карміцель яго Асмуд, і ваявода Свянельд – бацька Мсцішы. Сказалі драўляны: “Вось мы забілі князя рускага, возьмем жонку яго Вольгу за свайго князя Мала і Святаслава, і зробім яму тое, што захочам”. І паслалі драўляны лепшых мужоў, колькасцю дваццаць, у лоддзі да Вольгі, і спыніліся пад Барычовым у лоддзі. Вада ж тады цякла паўз Кіеўскую гару, а людзі сядзелі не на падоллі, а на гары. Горад жа Кіеў быў там, дзе цяпер двор Гардзяты і Нічыпара, а княжацкі двор быў у горадзе, дзе цяпер дом Вараціслава і Чудзіна /.../.

І паведалі Вользе пра тое, што прыйшлі драўляны, і паклікала іх Вольга да сябе, і сказала ім: “Добрыя госці прыйшлі”. І адказалі драўляны: “Прыйшлі, княгіня”. І сказала ім Вольга: “Гаварыце, нашто прыйшлі сюды?” Адказалі ж драўляны: “Паслала нас Драўлянская зямля з такімі словамі: “Мужа твайго мы забілі, бо твой муж, як воўк, абіраў і рабаваў, а нашы князі добрыя, таму што давялі да парадку Драўлянскую зямлю, - ідзі ж за князя нашага, за Мала”. Было ж імя яго, князя драўлянскага, - Мал. Сказала ж ім Вольга: “Любыя мне словы вашыя, мужа майго мне ўжо не ўваскрэсіці, але хачу вам учыніць заўтра гонар перад сваім людям, цяпер жа ідзіце да сваёй лоддзі і кладзіцеся ў лоддзю дзеля ўзвелічэння, а я раніцою пашлю па вас, а вы гаварыце: “Не паедзем на конях, не пойдзем пехатою, але нясіце нас у лоддзі, - і ўзнясуць вас у лоддзі”, - і адпусціла іх у лоддзю. Вольга ж загадала выкапаць вялікую і глыбокую яму на керамным двары, што за горадам. Наступнаю раніцою, седзячы ў кераме, паслала па гасцей, і прыйшлі да іх, і сказалі: “Кліча вас Вольга на вялікі гонар”. Яны ж адказалі: “Не едзем ані на конях, ані на вазах і пешшу не ідзем, але нясіце нас у лоддзі”. Адказалі ж кіеўляны: “Нам няволя, князь наш забіты, а княгіня наша хоча за вашага князя”. І панеслі іх у лоддзі. Яны ж паселі рукі ў бокі, у вялікіх нагрудных бляхах, ганарыста. І прынеслі іх на двор да Вольгі і, як неслі, укінулі іх у яму разам з лоддзю. І наблізіўшыся да ямы, Вольга спытала іх: “Ці добры вам гонар?” Яны ж адказалі: “Горш нам, чым Ігарава смерць”. І загадала засыпаць іх жывымі, і засыпалі іх.

І паслала Вольга да драўлянаў, і сказала ім: “Калі ж сапраўды мяне просіце, то прышліце лепшых мужоў, каб з вялікім гонарам пайсці за вашага князя, інакш не пусціць мяне люд кіеўскі”. Пачуўшы пра гэта, драўляны абралі лепшых мужоў, што правілі драўлянскаю зямлёю, і паслалі па яе. Калі ж драўляны прыйшлі, загадала Вольга стварыці амавенне, гаворачы тое: “Калі памыецеся, прыходзьце да мяне”. Яны ж напалілі лазню, і ўвайшлі драўляны, і пачалі мыцца, і зачынілі іх у лазні, і загадала Вольга запаліць яе ад дзвярэй, і згарэлі ўсе.

І паслала да драўлян, гаворачы наступнае: “Вось ужо іду да вас, нагатуйце многа мёду ў горадзе, дзе забілі майго мужа, ды паплачу на магіле яго і ўчыню трызну па мужы сваім”. Яны ж, калі пачулі пра гэта, навезлі мноства мядоў і ўзварылі. Вольга ж, узяўшы малую дружыну, ішла лёгка, і прыйшла да магілы яго, і плакала па мужы сваім. І загадала людзям сваім насыпаць вялікую магілу, і калі насыпалі, загадала рабіць трызну. Пасля гэтага селі драўляны піць, і загадала Вольга отракам сваім прыслужваць ім. І сказалі драўляны Вользе: “Дзе дружына наша, што паслалі па цябе?” Яна ж адказала: “Ідуць за мною з дружынаю мужа майго”. І калі драўляны ўпіліся, загадала отракам сваім апаіць іх, а сама адышла прэч і загадала дружыне сваёй сячы драўлянаў. І пасеклі іх пяць тысяч. А Вольга вярнулася ў Кіеў і сабрала ваяроў супраць іх.

Пачатак княжання Святаслава, сына Ігарава.

У лета 6454 (946). Вольга з сынам сваім Святаславам сабрала шмат храбрых ваяроў і пайшла на Драўлянскую зямлю. І выйшлі драўляны супраць яе. І калі сышліся абодва палкі, Святаслаў кінуў дзіду на драўлянаў, і дзіда праляцела паміж вушыма каня і ўдарыла каня ў нагу, бо быў ён яшчэ дзіцём. І сказалі Свянельд і Асмуд: “Князь ужо пачаў, пойдзем, дружына, за князем”. І перамаглі драўлянаў. Драўляны ж пабеглі і зачыніліся ў

сваіх гарадах. Вольга ж накіравалася з сынам сваім на горад Іскарасцень, бо жыхары таго горада забілі мужа яе. І стала з сынам сваім каля горада, а драўляны зачынліся ў горадзе і моцна змагаліся з горада, бо ведалі, што, забіўшы князя, ім няма на што спадзявацца пасля здачы. І стаяла Вольга лета, і не магла ўзяць горада, і надумала наступнае. Паслала яна да горада, гаворачы: “Да чаго хочаце даседзецца? Бо ўсе вашы гарады здаліся мне і абавязаліся плаціць даніну і ўжо апрацоўваюць нівы свае і землі, а вы, адмаўляючыся плаціць даніну, хочаце памерці з голаду”. Драўляны ж адказалі: “Мы былі б рады, каб вы ўзялі даніну, але ж ты хочаш помсціць за мужа свайго”. Адказала ж ім Вольга такім чынам: “Я ўжо адпомсціла за крыўду свайго мужа, калі прыходзілі вы ў Кіеў два разы, а трэці – калі зрабіла трызну па сваім мужы. Больш не хачу помсціць, але хачу ўзяць малую даніну і, памірыўшыся з вамі, пайду назад”. Драўляны ж спыталі: “Што хочаш ад нас? Мы рады даць мёд і скуры”. Яна ж адказала ім: “Няма ў вас цяпер ні мёду, ні скураў, таму няшмат у вас прашу – дайце мне ад двара па тры галубы ды па тры вераб’і, бо я не хачу накласці на вас цяжкай даніны, як мой муж, таму і прашу ў вас мала. Вы ж бо знясілелі ў аблозе, таму ў вас мала і прашу”. Драўляны ж ўзрадаваліся і сабралі ад двара па тры галубы ды па тры вераб’і і паслалі да Вольгі з паклонам. Вольга ж сказала ім: “Вось вы ўжо пакарыліся мне і майму дзіцяці і ідзіце ў горад, а я заўтра адступлю ад горада і пайду ў свой горад”. Драўляны ж былі радыя, прыйшлі ў горад і паведамлілі людзям, і ўзрадаваліся людзі ў горадзе. Вольга ж раздала адным ваярам па галубу, другім па вераб’ю і загадала да кожнага голуба і вераб’я прывязаць трут, загортваючы яго ў невялікія хустачкі і прывязваючы ніццю да кожнага з іх. І калі стала цямнець, загадала Вольга сваім ваярам пусціць галубоў і вераб’ёў. Галубы ж і вераб’і паляцелі ў свае гнёзды – галубы ў галубятні, а вераб’і пад стрэхі, і так загарэліся дзе галубніцы, дзе клеці, дзе вежы, дзе адрыны, і не было двара, дзе б не гарэла, і нельга было гасіць, бо ўсе двары загарэліся. І пабеглі людзі з горада, і загадала Вольга сваім ваярам хапаць іх. І так узяла горад і спаліла яго, старэйшын жа горада ўзяла ў палон, а іншых людзей забіла, а другіх аддала ў рабства мужам сваім, а астатніх пакінула плаціць даніну. /.../

У лета 6463 (955). Накіравалася Вольга ў Грэчаскую зямлю і прыйшла да Царграда. Правіў тады цар Канстанцін, сын Лявона, і прыйшла да яго Вольга, і ўбачыў цар, што яна вельмі прыгожая тварам і разумная, і падзівіўся цар яе розуму, гаворачы з ёю, і сказаў ёй: “Годная ты цараваць у горадзе з намі”. Яна ж, зразумеўшы, адказала цару: “Я язычніца, ды калі хочаш хрысціці мяне, то хрысці мяне сам, а калі не, - то не хрышчуся”. І хрысціў яе цар з патрыярхам. Калі ж яна была пасвячоная, радавалася душою і целам. І навучыў яе патрыярх у веры, і сказаў ёй: “Бласлаўеная ты сярод жанок рускіх, бо ўзлюбіла свет і пакінула цемрадзь. Блаславіць цябе сыны рускія і ў апошніх пакаленнях унукаў тваіх”. І даў ёй заветы пра царкоўны закон, пра малітву і пра пост, пра літасціvasць і пра захаванне цела ў чысціні. Яна ж, нахіліўшы галаву, стаяла што губка, спаталяючыся вучэннем, і, пакланіўшыся патрыярху, сказала: “Малітвамі тваімі, уладыка, ды буду захавана ад сяцей непрыяцеляў”. І названа ёй было ў хрышчэнні імя Алена, як і старажытнай царыцы, маці Канстанціна Вялікага. І блаславіў яе патрыярх і адпусціў яе. Пасля хрышчэння паклікаў яе цар і сказаў ёй: “Хачу цябе ўзяць за жонку сабе”. Яна ж адказала: “Як жа ты хочаш узяць мяне, калі сам мяне хрысціў і назваў мяне дачкою? А ў хрысціян, ты сам ведаеш, няма такога закону”. І сказаў цар: “Перахітрыла ты мяне, Вольга”. І даў ёй шматлікія дары: золата і срэбра, дарагія тканіны і розны посуд, і адпусціў яе, назваўшы сваёю дачкою. Яна ж, сабраўшыся дадому, прыйшла да патрыярха і папрасіла бласлаўлення на вяртанне, і сказала яму: “Людзі мае і сын мой –язычнікі, хай захавае мяне Бог ад усялякага ліха”. І сказаў патрыярх: “Чада вернае! У Хрыста ты хрысцілася і будзеш у Хрысце, Хрыстос захавае цябе, як захаваў Эноха ў старадаўнія часы, а затым Ноя ў каўчэгу, Аўрама ад Авімялеха, Лота ад садамянаў, Маісея ад фараона, Давыда ад Саўла, трох отракаў у печы, Данііла ад звяроў, так і цябе вызваліць ад непрыяцеля і ад сецяў яго”. І блаславіў яе патрыярх, і пайшла яна з мірам у сваю зямлю, і

прыйшла ў Кіеў. Гэта было так, як пры цары Саламоне, калі прыйшла царыца эфіопская да Саламона, каб паслухаць прамудрасць Саламона – і бачыла многія мудрасці і знаменні. Так і гэтая блажэнная Вольга шукала сапраўднай Божай мудрасці, але тая (эфіопская царыца) – чалавечай, а гэтая – Божай. “Бо тыя, хто шукаюць мудрасці, знойдуць”... /.../

Жыла ж Вольга з сынам сваім Святаславам, і навучала яго маці хрысцііся, але ён не думаў пра тое і не прыслухоўваўся, але калі хто хацеў хрысціцца, не забараняў, але смяяўся з таго /.../ Вольга часта гаварыла: “Я, сыне мой, спазнала Бога і радуюся; калі і ты спазнаеш – таксама пачнеш радавацца”. Ён жа не прымаў таго, гаворачы: “Як жа мне аднаму прыняць іншую веру? А дружына мая з таго смяецца пачне”. Яна ж сказала яму: “Калі ты ахрысцішся, усе астатнія зробіць тое ж”. Ён жа не паслухаўся маці і жыў па язычніцкіх звычаях, не ведаючы, што, калі хто не паслухае маці, у бяду трапіць, як сказана: “Калі хто бацьку ці маці не паслухае, то прыме смерць”. Да таго ж ён гневаўся на маці. Саламон жа сказаў: “Той, хто выпраўляе ліхіх, нажыве сабе крыўду, той, хто выкрывае грэшніка, - зганьбіць сябе, бо выкрыццё грэшнікаў – язвы. Не выкрывай ліхіх, каб не ўзненавідзелі цябе”. Аднак Вольга любіла сына свайго Святаслава і гаварыла: “Няхай будзе воля Божая, калі ж захоча Бог злітасцівіцца над родам маім і зямлёю рускаю, то ўскладзе ім на сэрца звярнуцца да Бога, што і мне Бог дараваў”. І, гаворачы так, малілася за сына і за людзей кожную ноч і дзень, гадуючы сына свайго да сталасці яго і да паўналецця яго. /.../

У лета 6478 (970) Святаслаў пасадзіў Яраполка ў Кіеве, а Алега ў дзераўлянаў. У той жа час прыйшлі людзі наўгародскія, просячы сабе князя: “Калі не прыйдзеце да нас, то самі знойдем сабе князя”. І сказаў ім Святаслаў: “А ці хто пойдзе да вас?” І адмовіліся Яраполк і Олег. І сказаў Дабрыня: “Прасіце Уладзіміра”. Уладзімір жа быў ад Малушы, ключніцы Вользінай, яна ж была сястрой Дабрыні, - бацька ж іх быў Малк Любечанін, і даводзіўся Дабрыня дзядзькам Уладзіміру. І сказалі наўгародцы Святаславу: “Дай нам Уладзіміра”. Ён жа сказаў ім: “Вось ён вам”. І ўзялі наўгародцы Уладзіміра да сябе, і пайшоў Уладзімір з Дабрыняю, дзядзькам сваім, у Ноўгарад, а Святаслаў у Пераяславец.

У лета 6479 (971). Прышоў Святаслаў у Пераяславец, і зачыніліся балгары ў горадзе. І выйшлі балгары на сечу супраць Святаслава, і была сеча вялікая, і пачалі перамагаць балгары. І сказаў Святаслаў сваім ваярам: “Тут нам і памерці, пастаім жа мужна, брацця і дружына!” І ўвечары перамог Святаслаў, і ўзяў горад штурмам, і паслаў да грэкаў, гаворачы: “Хачу на вас ісці і ўзяць горад ваш, як і гэты”. І сказалі грэкі: “Не здужаем мы супраць вас стаяць, але вазьмі з нас даніну і на дружыну сваю, і скажыце нам, колькі вас, каб змаглі даць па ліку на кожнага”. Так гаварылі лісліва грэкі перад Руссю, бо грэкі ліслівыя і да нашых дзён. І сказаў Святаслаў: “Нас дваццаць тысяч”. І дадаў дзесяць тысяч, бо было русі толькі дзесяць тысяч. І выставілі грэкі сто тысяч супраць Святаслава, і не далі даніны. І пайшоў Святаслаў на грэкаў, і выйшлі тыя супраць русі. Калі ж русь убачыла іх, то вельмі спалохалася шматлікасці войска, і сказаў Святаслаў: “Ужо нам няма куды падзецца, воляю ці няволяю павінны мы стаць супраць, не зняславім зямель рускіх, але ляжма касцямі, бо мёртвыя мы сораму мець не будзем. Калі ж пабяжым – сорам мець будзем. Дык жа не пабяжым, але моцна станьма, я ж пайду наперадзе вас, калі ж мая галава ляжа, то думайце самі”. І сказалі ваяры: “Дзе будзе твая галава, там і свае галовы складзем”. І выступіла русь, і была сеча вялікая, і перамог Святаслаў, і пабеглі грэкі. /.../

Святаслаў, заключыўшы мір з грэкамі, пайшоў у лоддзях да парогаў. І сказаў яму бацькаў ваявода Свянельд: “Абыдзі, княжа, на конях кругом, бо печанегі стаяць каля парогаў”. І не паслухаў яго, і пайшоў у лоддзях. І паслалі пераяслаўцы да печанегаў, гаворачы: “Вось ідзе паўз вас Святаслаў на Русь, узяўшы ў грэкаў шмат багаццяў і безліч палонных, з малою дружынаю”. Печанегі, пачуўшы гэта, перагарадзілі парогі. І прышоў Святаслаў да парогаў, і нельга было прайсці парогаў. І стаў зімаваць у Белабярэжжы, і не было ў іх ежы ўжо, і быў голад вялікі, так што за галаву каня (плацілі) па паўгрыўны, і зімаваў Святаслаў тут.

Калі ж настала вясна, у лета 6480 (972), пайшоў Святаслаў да парогаў. І напаў на яго Кура, князь печанежскі, і забілі Святаслава, і забралі галаву яго, і з чэрапа яго зрабілі чашу, акаваўшы чэрап яго, і пілі з яго. Свянельд жа прыйшоў у Кіеў да Яраполка. І ўсіх гадоў княжэння Святаслава было 20 і 8.

У лета 6481 (973). Пачаў княжыць Яраполк. /.../

У лета 6483 (975). Свянельдзіч, імем Лют, быў аднойчы на ловах; выйшаўшы з Кіева, ён гнаўся за зверам у лесе. І ўбачыў яго Алег, і кажа: “Хто гэта?” І сказалі яму: “Свянельдзіч”. І, напаўшы, забіў яго Алег, бо і ён быў там на ловах. І з таго сталася паміж іх нянавісьць, у Яраполка супраць Алега, і падбухторваў заўсёды Яраполка Свянельд: “Пайдзі на брата свайго і захапі воласць яго”, жадаючы адпомсціць за сына свайго. /.../

У лета 6485 (977). Пайшоў Яраполк на Алега, брата свайго, у Драўлянскую зямлю. І выйшаў супраць яго Алег, і выставілі войскі з абодвух бакоў. І калі ўсчалася сеча, перамог Яраполк Алега. І калі Алег з ваярамі сваімі пабег у горад, званы Оўруч, то праз грэблю быў мост да гарадской брамы, і [людзі] штурхалі адзін аднаго ў грэблю. І спіхнулі Алега з моста ў роў. Шмат людзей падала, і коні давілі людзей. І Яраполк, увайшоўшы ў горад Алегаў, захапіў уладу яго, і паслаў шукаць брата свайго; і шукалі яго, але не знайшлі. І кажа адзін драўлянін: “Я бачыў, як учора спіхнулі [яго] з мосту”. І паслаў Яраполк шукаць брата, і выцягвалі трупы з грэблі ад раніцы да поўдня, і знайшлі таксама Алега пад трупамі, вынеслі яго і паклалі яго на дыване. І прыйшоў Яраполк, плакаў над ім і сказаў Свянельду: “Бачыш, гэтага ты хацеў!” І пахавалі Алега на доле ля горада Оўруча, і ёсць магіла яго і да гэтага дня ля Оўруча. І атрымаў Яраполк уладу яго. У Яраполка ж жонка была грачанка, і была да гэтага манашкаю; прывёў яе калісьці бацька яго Святаслаў, і аддаў яе за Яраполка, дзеля прыгажосці твару яе. Уладзімір жа ў Ноўгарадзе, калі пачуў, што Яраполк забіў Алега, пабаяўся і ўцёк за мора. А Яраполк пасадзіў сваіх пасаднікаў у Ноўгарадзе, і валадарыў ён адзін на Русі.

У лета 6488 (980). Прыйшоў Уладзімір з варагамі да Ноўгарада і кажа пасаднікам Яраполкавым: “Ідзіце да брата майго і скажыце яму: “Уладзімір твой ідзе на цябе, рыхтуйся да бітвы з ім”. І сеў у Ноўгарадзе.

І паслаў да Рагвалода Полацкага, гаворачы: “Хачу ўзяць дачку тваю сабе за жонку”. І кажа ён дачцэ сваёй: “Ці хочаш за Уладзіміра?” Яна ж сказала: “Не хачу разуць рабыніча, але Яраполка хачу”. А Рагвалод прыйшоў калісь з-за мора, і меў уладу сваю ў Полацку, а Туры – у Тураве, ад яго ж і тураўцы празваліся. І прыйшлі юнакі Уладзіміра, і паведамлілі яму ўсю прамову Рагнедзіну, дачкі Рагвалода, князя полацкага. Уладзімір сабраў тады мноства ваяроў, варагаў і славян, чудзі і крывічоў, і пайшоў на Рагвалода. У той жа час хацелі Рагнеду весці за Яраполка. І прыйшоў Уладзімір на Полацк, і забіў Рагвалода і двух яго сыноў, і дачку яго ўзяў за жонку.

І пайшоў на Яраполка. І прыйшоў Уладзімір да Кіева са шматлікімі ваярамі, і не мог Яраполк выйсці насустрач, і зачыніўся ў Кіеве з людзьмі сваімі і з Блудам... Уладзімір жа паслаў да Блуда, ваяводы Яраполка, з лісліваццю гаворачы: “Паспрыяй мне! Калі ж заб’ю брата свайго, то буду мець цябе за бацьку, і ўшанаванне вялікае атрымаеш ад мяне: не я бо пачаў братаў забіваць, але ён. А я, напалоханы гэтым, прыйшоў супраць яго”... Блуд здрадзіў князю свайму, хоць прыняў ад яго вялікую пашану, таму і вінаваты ён у гэтай крыві... І сказаў Блуд Яраполку: “Ідзі да брата свайго і скажы яму: што мне ні дасі, тое я і прыму”... І прыйшоў Яраполк да Уладзіміра; калі ж уваходзіў у дзверы, узнялі яго два варагі мячамі пад пахі. А Блуд зачыніў дзверы і не дазволіў увайсці за ім сваім. І так забіты быў Яраполк... А Уладзімір пачаў жыць з жонкай братавай грачанкай, а была яна цяжарнай, ад яе ж нарадзіўся Святаполк. Так ад грэшнага кораня плод ліхі бывае: паколькі была раней маці яго манашкаю, а, па-другое, Уладзімір стаў жыць з ёю не ў шлюбе, бо чыніў ён пералюбы. Таму і бацька яго не любіў, бо быў ён ад двух бацькоў, - ад Яраполка і ад Уладзіміра. [...]

І пачаў Уладзімір княжыць у Кіеве адзін і паставіў куміры на пагорку па-за церамным дваром: Перуна драўлянага з галавою срэбнаю і вусамі залатымі, і Хорса, Дажбога, і Стрыбога, і Сімаргла, і Мокаш. І складаў ім ахвяры, называючы іх багамі, і прыводзіў сыноў сваіх і дачок, і складаў ахвяры бесам, і зневажаў зямлю ахвярамі сваімі. І зняважана была кроўю зямля Руская і ўзвышша тое. Але найдабрэйшы Бог не жадаў смерці грэшнікам. На тым узвышшы цяпер царква стаіць, святога Васілія, пра што далей скажам. Мы ж да папярэдняга вернемся.

І пасадзіў Уладзімір Дабрыню, вуй¹⁰ свайго, у Ноўгарадзе. І Дабрыня, прыйшоўшы ў Ноўгарад, паставіў куміра над ракою Волхам, і складалі ахвяры яму людзі наўгародскія, як богу.

І быў Уладзімір пераможаны жаночай пажаднасцю, і былі за яго аддадзены: Рагнеда, якую пасадзіў на Лыбедзі, дзе цяпер стаіць сяльцо Прадславіна, ад яе ж меў ён чатырох сыноў: Ізяслава, Мсціслава, Яраслава, Усевалада, і дзвюх дачок; ад грачанкі – Святаполка; ад чэшкі – Вышаслава; а ад другой – Святаслава і Мсціслава; а ад балгаркі – Барыса і Глеба; а наложніц было ў яго 300 ў Вышгарадзе, і 300 ў Белгарадзе, і 200 на Бярэставе ў сяльцы, якое завуць цяпер Берастовае. І быў ён прагавіты ў распусце, прыводзячы да сябе замужніх жанчын і гвалтуючы дзяўчат. І быў ён жаналюбцам, як і Саламон: кажуць, што і ў Саламона было 700 жонак і 300 наложніц. І быў ён мудры, але ўрэшце загінуў; а гэты быў нечук, але ўрэшце атрымаў выратаванне. “Вялікі Гасподзь, і вялікая магутнасць Яго, і розуму Яго няма канца!”

Жаночая прывабнасць – ліха, як сказаў Саламон, учыніўшы пакаянне, пра жанчын: “Не слухай ліхую жанчыну: мёд капае з вуснаў яе, жанчыны распуснай; часова дае асалоду гартані тваёй, а пазней спазнаеш, што ён – гарчэйшы за жоўць... Тыя, што злучаюцца з ёю, трапяць пасля смерці ў пекла... На шляхі жыцця яна не ступае, блудлівыя дні яе безразважныя”. Так гаварыў Саламон пра распусніц. А пра добрых жанчын гаварыў: “Яны – даражэйшыя за каменне шматкаштоўнае. Радуецца з яе муж яе. Чыніць яна мужу свайму дабро праз усё жыццё. Здабыўшы воўну і лён, робіць яна ўсе на добрую патрэбу рукамі сваімі. Яна – быццам карабель гандлёвы, далёк збірае сабе багацце, і падымаецца яшчэ ноччу, і раздае ежу хатнім, а працу – рабыням. Ubачыўшы поле, купляе: ад працы рук сваіх засадзіць ніву. Падпаясаўшы сябе крэпка, знойдзе яна сілы ў сабе для працы. І адчуе, што добра працаваць, і не загасе свяцільнік яе ўсю ноч. Рукі свае прыкладае да карыснага, локці скіруе да верацяна. Рукі свае працягне ўбогаму, плод падасць жабраку. Не турбуецца муж яе пра дом свой, дзе б ён ні быў, - усе хатнія яе апрануты будуць. Двайныя шаты зробіць мужу свайму, а чырвоныя і пурпурныя шаты – для самой сябе. Мужа яе відаць пры браме, калі сядзе ён на сходзе са старцамі і арытаямі. Капы зробіць яна і аддасць на продаж. Вусны ж свае адкрывае з розумам, да месца гаворыць языком сваім. У сілу і ў прыгажосць агартаецца. Цноты яе усхваляюць дзеці яе і ўзбагачаюць яе, і муж хваліць яе. Бласлаўлена кемная жанчына, бо паважае яна старх Гасподзень. Дайце ёй ад плоду вуснаў яе, каб ухвалілі пры браме мужа яе. /.../

У лета 6494 (986). Прышлі балгары магаметанскай веры, кажучы: “Ты – мудры і разважны князь, ды не ведаеш закону; але веруй у закон наш і пакланіся Магамету”. І спытаў Уладзімір: “Якая вера ваша?” Яны ж казалі: “Мы верым Богу, а Магамет нас вучыць, гавораць: абразаць частку цела патаемную, і свініны не есці, віна не піць, а пасля смерці, кажа, [можна] з жонкамі чыніць пажадную распусту. Дасць Магамет кожнаму па семдзсят жонак прыгожых, і збярэ адну прыгожую, і прыгажосць усіх ускладзе на адну, яна будзе яму жонкаю. І тут, кажа, належыць чыніць усякую распусту. І калі хто будзе бедны на гэтым свеце, то і там”, і многа іншай ліслівай хлусні, пра якую нават пісць сорамна. І Уладзімір слухаў іх, бо сам быў ахвочы да жанчын і ўсялякай распусты, і доўга слухаў з асалодаю. Аднак вось што яму не спадабалася: абразанне часткі цела і ўстрыманне ад мяса свінога, а асабліва ад пітва, і сказаў ён: “На Русі – для весялосці піць,

¹⁰ Вуй – дзядзька, брат маці.

не можам без таго быць”. А потым прыйшлі немцы з Рыму, гаворачы: “Прышлі мы, бо паслаў нас папа”; і казалі яму: “Казаў табе папа так: зямля твая – такая ж, як і наша, а вера ваша – не такая, як вера наша; бо вера наша – свято: мы пакланяемся Богу, які стварыў неба і зямлю, зоркі, месяц і ўсё, што дыхае, а вашыя багі – дрэва”. Тады Уладзімір спытаў: “Які ж завет ваш?” І яны казалі: “Пост па сіле”. “Калі хто п’е або есць, - гэта ўсё для славы Божай”, кажа настаўнік наш Павел”. І сказаў Уладзімір немцам: “Ідзіце назад, бо айцы нашыя гэтага не прынялі”. Пачуўшы пра гэта, прыйшлі хазарскія габрэі, кажучы: “Чулі мы, што прыходзілі балгары і хрысціяне, навучаючы кожны веры сваёй. Бо хрысціяне веруюць у таго, каго мы ўкрыжавалі, а мы веруем адзінаму Богу Аўраама, Ісаака, Іакава”. І сказаў Уладзімір: “А што такое закон ваш?” Яны ж кажучы: “Абразца, не есці ані свініны, ані заячыны, захоўваць суботу”. Тады ён спытаў: “Ды дзе ж зямля ваша?” Яны ж адказалі: “У Ерусаліме”. А ён спытаў: “Ці ж там яна?” Яны ж адказалі: “Прагневайся Бог на бацькоў нашых, і раскідаў нас па краінах за грахі нашыя, і была аддадзена зямля наша хрысціянам”. Тады ён сказаў: “Дык як жа вы іншых вучыце, а самі адрынуты ад Бога і раскіданы? Калі б Бог любіў вас і закон ваш, то не былі б вы раскіданы па чужых землях. Няўжо вы хочаце, каб і з намі так было?”

Пасля таго прыслалі грэкі да Уладзіміра філосафа... І сказаў Уладзімір: “Прышлі да мяне габрэі і гаварылі, што немцы і грэкі веруюць у Таго, каго яны ўкрыжавалі”. Філосаф адказаў: “Сапраўды веруем у Яго; бо іх жа прарокі прадказалі, што народзіцца Бог, а іншыя – што будзе ён укрыжаваны і пахаваны, а на трэці дзень уваскрэсне і ўыздзе на нябёсы. Яны ж адных прарокаў збівалі, другіх катавалі. А калі збылося прадказанне іх, калі сышоў Ён на зямлю, і прыняў укрыжаванне, і, уваскрэсшы, не нябёсы ўзышоў, то чакаў Ён ад іх пакаяння 46 год, але яны не пакаяліся, і тады паслаў Ён на іх рымлян, і яны гарады іх разбурылі і саміх іх раскідалі па краінах, і яны ў [тых] краінах жывуць у паднявольнай працы”. Тады спытаў Уладзімір: “Дык нашто ж сышоў Бог на зямлю, і гэтку пакуту прыняў?” І філосаф прамовіў у адказ: “Калі захочаш паслухаць, то раскажу табе ад пачатку, дзея чаго сышоў Бог на зямлю”. І сказаў Уладзімір: “Паслухаю ахвотна”. І пачаў філосаф гаварыць... /.../

У лета 6495 (987). Склікаў Уладзімір баяраў сваіх і старцаў гарадскіх, і сказаў ім: “Вось прыходзілі да мяне балгары, кажучы: “Прымі закон наш”. Потым прыходзілі немцы, і яны хвалілі закон свой. За імі прыйшлі габрэі. А пасля ўсіх прыйшлі грэкі і ганілі ўсе законы, а свой хвалілі, і шмат гаварылі, распавядаючы ад пачатку свету, пра быццё ўсяго свету. Мудрагеліста распавядалі яны, і дзіўна слухаць іх, і кожнаму цікава слухаць іх... Дык што ж вы мне параіце? Што адкажаце?” І казалі баяры і старцы: “Сам ведаеш, княжа, што свайго ніхто не ганіць, толькі хваліць. Дык калі хочаш добра ўсё спазведаць, то ёсць жа ў цябе мужы: пашлі іх, каб спазведалі, у каго з іх якая служба, і хто як служыць Богу”. І спадабалася гэтая прапанова князю і ўсім людзям; і выбралі добрых і разважлівых мужоў, лікам 10, і казалі ім: “Ідзіце...” /.../

І склікаў князь баяраў сваіх і старцаў, і сказаў Уладзімір: “Вось прыйшлі тыя мужы, якіх мы пасылалі, давайце паслухаем іх, што з імі было”, і кажа: “Раскажыце ўсёй дружыне”. Яны ж казалі так: “Хадзілі мы да балгараў, глядзелі, як пакланяюцца яны ў храме, так званай мячэці... Не добры закон іх. І прыйшлі мы да немцаў, і бачылі ў храмах, як яны многія службы ўчынялі, а прыгажосці не бачылі аніякай. І прыйшлі мы ў Грэцыю, і павялі нас туды, дзе служаць яны Богу свайму. І не ведалі, ці на небе мы былі, ці на зямлі, бо на зямлі няма гэткага відовішча ані гэткай прыгажосці, і не ўмеем нават апісаць гэта. Ведаем толькі тое, што там Бог побач з людзьмі, і служба іх лепшая, чым ва ўсіх краінах. Мы нават не можам забыцца на тую прыгажосць, бо кожны чалавек, калі скаштуе слодыч, то пазней горычы не прымае. Гэтак і мы не павінны тут заставацца”. Баяры ж прамовілі ў адказ: “Калі б благі быў закон грэцкі, то не прыняла б яго бабка твая, Вольга, якая была мудрэйшай з ўсіх людзей”. І прамовіў Уладзімір у адказ: “Дзе прымем хрышчэнне?” Яны ж казалі: “Дзе табе заўгодна”. І праз год,

у лета 6496 (988) пайшоў Уладзімір з воямі на Корсунь, горад грэчаскі, і зачынiлiся карсуняны ў горадзе. І стаў Уладзімір на тым баку горада каля прыстані, на адлегласці аднаго палёту стралы, і змагалiся зацята месцічы. І Уладзімір зрабiў аблогу гораду. ... І вось адзiн карсунянін, iмем Анастас, стрэлiў, напісаўшы на страле: “За табою з усходняга боку [ёсць] крыніцы, з iх вада цячэ па трубе; перакапай і пераймі”. І Уладзімір, пачуўшы гэта, зiрнуўшы на неба, сказаў: “Калі гэта збудзецца, я ахрышчуся”. І адразу загадаў капаць упоперак трубаў, і пераняў ваду. Людзi, спакутаваныя воднаю смагай, здалiся. Увайшоў у горад Уладзімір і дружына яго, і паслаў Уладзімір да цароў, Васiлія і Канстанціна, гаворачы так: “Вось, узяў я ваш слаўны горад; чуў я, што маеце сястру на выданне; то калі не аддасцё яе за мяне, учыню гораду вашаму тое ж, што і гэтаму ўчыніў”. І цары, пачуўшы гэта, зажурылiся, і далі яму такі адказ: “Не належыць хрысціянам аддаваць [жанчын] за паганяў. Калі ахрысцішся, то і гэта атрымаеш, і Царства нябеснае прымеш, і з намі адзiнавернікам будзеш...” /.../

І па Боскай задуме захварэў у той час Уладзімір на вочы, і не бачыў нічога, і вельмі журыўся, і не мог прыдумаць, што яму рабiць. І паслала да яго царыца сказаць: “Калі хочаш пазбыцца хваробы гэтай, то хутчэй ахрысціся, калі ж не, то не зможаш пазбыцца немачы гэтай”. Пачуўшы тое, Уладзімір сказаў: “Калі будзе гэта праўдай, то сапраўды вялікім будзе Бог хрысціянскі”. І загадаў ахрысціць сябе. Тады епіскап корсунскі з папамі царыцынымі, абвясціўшы, ахрысціў Уладзіміра. І калі ўсклаў руку на яго, то адразу стаў ён бачыць. І Уладзімір, адчуўшы сваё iмгненнае ацаленне, уславіў Бога і сказаў: “Цяпер спазнаў я Бога праўдзiвага”... Пасля ж хросту ён прывёў царыцу на шлюб.

... Пасля ўсяго гэтага Уладзімір ... вярнуўся ў Кiеў. І калі прыйшоў, загадаў скiнуць iдалы – адных пасекчы, а другiх агню аддаць. А Перуна загадаў ён прывязаць да конскага хваста і цягнуць з гары па Барычаву на Ручай, і 12 мужоў прыставiў калаціць яго палкамі. ... І калі цягнулі яго па Ручаі да Дняпра, галасiлі над iм няверныя людзi, бо не прынялі яшчэ святаго хрышчэння... А нараніцы выйшаў Уладзімір з папамі царыцынымі і корсунскiм да Дняпра, і сабралася там безлiч людзей. І ўвайшлі яны ў ваду, і сталi адны па шыю, другія па грудзi, а маладыя па грудзi ад берага, і некаторыя трымалi дзяцей, і ахрышчаныя iшлi бродам, а папы, стоячы, малiтвы стваралi. І можна было ўбачыць радасць на небе і на зямлi з прычыны так многiх душ уратавання. /.../

У лета 6500 (992). Пайшоў Уладзімір на харватаў. І калі вярнуўся ён з харвацкай вайны, то адразу ж прыйшлi печанегі па тым баку ад Сулы. Уладзімір выступiў насустрач iм, і сустрэў iх на Трубежы каля броду, дзе цяпер Пераяслаў. І стаў Уладзімір на адным баку, а печанегі – на другiм, і не асмельвалiся ані адны – на гэты бок, ані другія – на той бок. І пад’ехаў князь печанежскі да ракі, паклікаў Уладзіміра і сказаў яму: “Выпусці ты свайго мужа, а я свайго, няхай дужаюцца. І калі твой муж ударыць [аб зямлю] маiм, то не будзем рабаваць вас тры гады; а калі наш муж ударыць, то будзем рабаваць вас тры гады”. І разышлiся яны ў розныя бакі. Тады прыйшоў Уладзімір да абозаў, і паслаў вяшчальнікаў па абозах, каб пыталiся: “Ці няма такога мужа, які б схапiўся з печанегам?” І такога нiдзе не знайшлося. Нараніцы прыехалi печанегі і прывялi свайго мужа, а ў нашых не было. І пачаў бедаваць Уладзімір, пасылаючы да ўсiх ваяроў сваiх, і прыйшоў адзiн стары муж да князя і сказаў яму: “Княжа! Застаўся ў мяне дома адзiн малодшы сын, а з чатырма я выйшаў [на вайну], а ён дома. З дзяцінства нiхто яшчэ яго не павалiў. Аднойчы я на яго сварыўся, а ён мяў скураны [чаравiк]. Дык ён разгневаўся на мяне і раздраў чаравiк рукамі”. Князь, пачуўшы гэта, узрадаваўся, і паслаў па яго, і прывялi яго да князя, і князь расказаў яму пра ўсё. Той сказаў: “Княжа! Не ведаю, ці магу [дужацца] з iм, мусiце выпрабаваць мяне. Ці няма тут быка вялікага і дужага?” І знайшлi быка вялікага і дужага, і загадаў ён раздражнiць быка; дык паклалi на яго гарачае жалеза, і пусцілi быка. І пабег бык мiма яго, і, схапiўшы быка рукой за бок, ён вырваў скуру з мясам, колькі рукой мог захапiць. І сказаў яму Уладзімір: “Можаш з iм дужацца”. І нараніцы прыйшлi печанегі і пачалi гукаць: “Ці няма мужа? Вось наш гатовы”. А Уладзімір загадаў тае ночы ўскласці

на сябе зброю, і наблізіліся абодва бакі. Выпусцілі печанегі мужа свайго, а быў ён вельмі-вельмі вялікі і страшны. І выступіў муж Уладзіміра, і ўбачылі яго печанегі і пасмяяліся, - бо быў ён сярэдняга целаскладу. І адмераўшы [месца] паміж абодвух войскаў, пусцілі іх адно на аднаго. І схапіліся, і пачалі крэпка сціскаць адзін аднаго, і задавіў ён печанега ў руках да смерці. І ўдарыў ім аб зямлю. І закрычалі печанегі і пабеглі, і русь пагналася за імі, секучы, і прагнала іх. А Уладзімір рады быў, і заснаваў горад на тым бродзе, і назваў яго Пераяслаў, паколькі пераняў славу падлетак той. І зрабіў яго Уладзімір вялікім мужам, і бацьку яго. І вярнуўся Уладзімір у Кіеў з перамогай і са славай вялікаю. /.../

У лета 6509 (1001). Спачыў Ізяслаў, бацька Брачыслава, сын Уладзіміра. /.../

У лета 6529 (1021). Прышоў Брачыслаў, сын Ізяслава, унук Уладзіміра, на Ноўгарад, і заняў Ноўгарад, і, захапіўшы наўгародцаў і маёмасць іх, вярнуўся ў Полацк. І калі прыйшоў ён да Судаміры ракі, Яраслаў з Кіева за сем дзён дагнаў яго тут. І перамог Яраслаў Брачыслава і наўгародцаў вярнуў Ноўгараду, а Брачыслаў уцёк у Полацк.

У лета 6530 (1022). Прышоў Яраслаў да Бярэсця. У той жа час, калі Мсціслаў быў у Тмутаракані, пайшоў ён на касогаў¹¹. Пачуўшы пра гэта, князь касожскі Радзедзя выйшаў супраць яго. І, калі сталі яны двума войскамі адзін насупраць другога, сказаў Радзедзя Мсціславу: “Дзеля чаго губіць нам дружыну паміж сабою? Давай сыйдземся самі на адзінаборства. І калі ты адолееш мяне, то возьмеш маёмасць маю, і жонку маю, і дзяцей маіх, і зямлю маю. А калі я адолею, то вазьму ўсё тваё”. І сказаў Мсціслаў: “Хай так і будзе”. І сказаў Радзедзя Мсціславу: “Давай не зброяй біцца, а барацьбою”. І пачалі яны змагацца моцна, і паколькі змагаліся яны доўга, пачаў знясільвацца Мсціслаў, бо Радзедзя быў вялікі і дужы. І прамовіў Мсціслаў: “О найчысцейшая Багародзіца, дапамажы мне. Калі я адолею яго, то ўзвяду царкву ў імя тваё”. І сказаўшы так, кінуў яго на зямлю. І выняў нож, і зарэзаў Радзедзю. І пайшоўшы ў зямлю яго, забраў усю маёмасць яго, і жонку яго, і дзяцей яго, і даніну ўсклаў на касогаў. І прыйшоўшы ў Тмутаракань, заснаваў царкву Святой Багародзіцы, і стварыў яе, і стаіць яна і да сённяшняга дня ў Тмутаракані.

Этот электронный документ был загружен с сайта филологического факультета БГУ

<http://www.philology.bsu.by>

У лета 6545 (1037). Заснаваў Яраслаў горад вялікі, а ў горада таго ёсць Залатая брама; заснаваў ён і царкву Святой Сафіі, мітраполію, а потым царкву на Залатой браме Святой Багародзіцы Дабравешчання, а потым манастыр святога Георгія і святой Ірыны. І пры ім пачала вера хрысціянская пладзіцца і пашырацца, і чарнарызцы пачалі памнажацца, і манастыры пачалі з’яўляцца. І любіў Яраслаў царкоўныя пастановы, папоў любіў надзвычайна, асабліва ж чарнарызцаў, і да кніг быў руплівы, і чытаў іх часта ноччу і днём. І сабраў многіх пісцоў, і тлумачылі яны з грэцкай мовы на славянскую. І перапісалі яны мноства кніг, а праз іх навуку верныя людзі атрымліваюць асалоду вучэння Боскага. Так, як бы хто зямлю ўзараў, другі засеяў, а трэці пажынаюць і сілкуюцца ежай, якой заўжды ў дастатку, - так і ён. Бацька яго Уладзімір зямлю ўзараў і разрыхліў, так бы мовіць, хрышчэннем навучыў. А ён засеяў кніжнымі словамі сэрцы верных людзей, мы ж пажынаем, прымаючы вучэнне кніжнае. <...>

У лета 6552 (1044) ... памёр Брачыслаў, сын Ізяслава, унук Уладзіміра, бацька Усяслава, і Усяслаў, сын яго, сеў на стальцы яго. А маці нарадзіла яго ад чараўніцтва. Бо калі маці нарадзіла яго, то была ў яго сарочка на галаве яго, і сказалі чараўнікі маці яго: “Гэтую сарочку навяжы на яго і няхай носіць яе ўсё жыццё сваё”. І носіць яе Усяслаў і да гэтага дня на сабе; з-за гэтага неміласэрны ён на праліццё крыві. /.../

У лета 6559 (1051). Паставіў Яраслаў мітрапалітам Іларыёна русіна ў святой Сафіі, сабраўшы епіскапаў. /.../

У лета 6573 (1065). Пайшоў Святаслаў на Расціслава да Тмутаракані. /.../ У той жа год Усяслаў пачаў вайну.

А ў той час было знаменне на захадзе, зорка надзвычай вялікая, што мела промні, быццам бы крываваыя; узыходзіла яна з вечара пасля заходу сонца, і так было на працягу

¹¹ Касогі – народ чаркескага племя, які насяляў усходняе ўзбярэжжа чорнага мора.

сямі дзён. І гэта штосьці нядобрае прадказвала, бо пасля таго былі шматлікія усобіцы і нашэсце паганых на Рускую зямлю, бо тая зорка была як быццам бы крывава, прадказваючы праліцце крыві. У той самы час дзіця было ўкінута ў Сетамль; гэтае дзіця выцягнулі рыбакі ў невадзе, разглядалі мы яго да вечара, і кінулі яго назад у ваду. А быў ён такі: на твары ў яго ганебныя члены, пра іншае нельга казаць з-за сораму. Напярэдадні ж таго часу і сонца перамянілася, і не было яго светлым, але стала, як месяц; людзі неадукаваныя гавораць, што яго аб'едзена. І гэтыя вось знаменні бываюць на нядобрае, мы лічым так таму, што ў пракаветныя часы, “пры Антыёху, у Ерусаліме пачалі нечакана па ўсім горадзе на працягу 40 дзён з'яўляцца коннікі, што насіліся ў паветры, апранутыя ў золата, утвараючы два варожыя бакі і ўздываючы зброю. Гэта прадказвала нашэсце Антыёхава, нашэсце войска на Ерусалім. А потым пры Нерону цэсару ў тым жа Ерусаліме зазьяла над горадам зорка ў выглядзе дзіды: гэта прадказвала нашэсце рымскага войска. ... А яшчэ пры Маўрыкію цэсару было вось што: жанчына нарадзіла дзіця без вачэй і без рук, да бёдраў яго прырос хвост рыбы; і сабака нарадзіўся шасціногі. А ў Афрыцы нарадзіліся два дзіцяці: адзін з чатырма нагамі, а другі – з дзвюма галовамі. А пасля таго было пры цару Канстанціну Іканаборцу, сыну Лявона: рух зораў быў на небе, зрываліся яны на зямлю, і тыя, што бачылі, думалі, што гэта канец [свету]; тады ж моцна абрушваліся парывы ветру; а ў Сірыі быў вялікі землятрус, зямля разышлася на тры попрышчы¹² і з зямлі дзіўным чынам выйшаў мул, што гаварыў чалавечым голасам і прадказваў нашэсце іншаземцаў, што і сталася”: напалі сарацыны на Палясцінскую зямлю. Знаменні ў нябёсах, або ў зорках, або сонцам, або птушкамі, або чым іншым бываюць не на добрае; але знаменні гэтыя на благое бываюць: прадказваюць або вайну, або голад, або смерць.

У лета 6575 (1067). Узняў войска Усяслаў, сын Брачыслава, у Полацку, і заняў Ноўгарад. А тры Яраславічы – Ізяслаў, Святаслаў, Усевалад – аб'ядналі сваіх вояў і пайшлі на Усяслава, калі быў люты мароз. І падышлі да Менска, і менцы зачыніліся ў горадзе. Тады тыя браты ўзялі Менск, і перабілі мужоў, а жанчын і дзяцей захапілі ў палон, і пайшлі да Нямігі, і Усяслаў пайшоў супраць іх. І сышліся яны на Нямізе, месяца сакавіка ў трэці дзень; і быў снег вялікі, і пайшлі яны адзін на аднаго. І была лютая сеча, і многія загінулі, і перамаглі Ізяслаў, Святаслаў, Усевалад, а Усяслаў уцёк. Пасля таго, месяца ліпеня ў дзесяты дзень, Ізяслаў, Святаслаў і Усевалад, цалаваўшы крыж святы да Усяслава, сказалі яму: “Прыходзь да нас, і не зробім табе ліха”. Ён, паверыўшы цалаванню крыжа, пераплыў на чоўне праз Дняпро. І калі Ізяслаў увайшоў перад ім у шацёр, схапілі тут Усяслава на Ршы каля Смаленска, пераступіўшы крыж. І Ізяслаў, прывёўшы Усяслава ў Кіеў, пасадзіў яго ў поруб¹³ разам з двума сынамі.

У лета 6576 (1068). Прышлі іншародцы на Рускую зямлю, полаўцы шматлікія. ... Навёў на нас Бог паганых за грахі нашыя, і пабеглі рускія князі, і перамаглі полаўцы. Бо Бог, у гневе сваім, наводзіць іншародцаў на зямлю, і толькі адоленыя ім, успомняць [людзі] пра Бога. Але ж Бог не жадае людзям ліха, толькі добра; а д'ябал радуецца ліхому забойству і праліццю крыві, ладзячы сваркі і зайздасць, братаненавісніцтва, паклёпы. Калі ж зямля якая-небудзь саграшыць, карае Бог яе смерцю ці голадам, ці навядзеннем паганых, ці сушаю, ці вусенем, ці іншымі пакараннямі...

Мы ж вернемся да ранейшага. Калі Ізяслаў з Усеваладам беглі ў Кіеў, а Святаслаў – у Чарнігаў, то люд кіеўскі прыбег у Кіеў, і ўчынілі веча на торжышчы, і паслалі да князя сказаць: “Вось, полаўцы расселіся па зямлі [нашай]; дай, княжа, зброю і коней, і мы яшчэ паб'ёмся з імі”. Ды Ізяслаў не паслухаў гэтага. І пачалі людзі абурацца на ваяводу на Каснячка; пайшлі яны на гару з веча і прышлі на двор Каснячкаў, і, не знайшоўшы яго, сталі ля двара Брачыслаўлева і сказалі: “Хадзем, вызвалім дружыну сваю са скляпенняў”. І раздзяліліся надвая: палова іх пайшла да скляпенняў, а палова іх пайшла па Мосце; гэтыя ж і прышлі на князеў двор. І ў той час, як Ізяслаў сядзеў у палатах з дружынай сваёю,

¹² Попрышча – мера даўжыні шляху; паводле розных крыніц, ад 2/3 вярсты да даўжыні дзённага пераходу.

¹³ Цямніца, зробленая ў зямлі.

пачалі спрачацца з князем тья, што стаялі долу. І калі князь глядзеў з ваконца, а дружына стаяла ля князя, сказаў Туки, брат Чудзіна, Ізяславу: “Бачыш, княжа, люд узняў галас; пашлі, каб пільнавалі Усяслава”. І калі ён гаварыў гэта, другая палова людзей прыйшла ад скляпенняў, адчыніўшы скляпенні. І сказала дружына князю: “Гэта блага; пашлі да Усяслава, каб, паклікаўшы яго зманам да ваконца, працяць яго мечам”. І не паслухаў гэтага князь. А людзі закрычалі і пайшлі да порубу Усяслава. А Ізяслаў, бачыўшы гэта, пабег разам з Усеваладам з двара, а людзі высеклі Усяслава з порубу, у 15 дзень верасня, і праславілі яго пасярод княжацкага двара. А двор княжацкі разрабавалі – незлічонае мноства золата і срэбра, кунамі і беллю¹⁴. А Ізяслаў уцёк у Польшчу. ... Усяслаў жа сядзеў у Кіеве. Так вось Бог паказаў сілу крыжа: паколькі Ізяслаў цалаваў крыж, а потым схапіў яго; за гэта і навёў Бог паганых, таго ж (Усяслава) яўна вызваліў крыж святы. Бо ў дзень Узвіжання Усяслаў уздыхнуў і сказаў: “О крыжу святы! Паколькі я верыў у цябе, вызвалі мяне ад ямы гэтай”. І Бог паказаў сілу крыжа на паказ зямлі Рускай, каб не пераступалі святога крыжа, цалаваўшы яго; а калі хто пераступіць, то і тут [на зямлі] адтрымае пакаранне, і ў будучым веку пакаранне вечнае.

У лета 6577 (1069). Пайшоў Ізяслаў з Баляславам на Усяслава; Усяслаў выступіў супраць іх. І прыйшоў Усяслаў да Белгарада, і з надыходам ночы патаемна ад кіянаў уцёк з Белгарада ў Полацк. /.../

У лета 6600 (1092). Вельмі дзіўны цуд быў у Полацку з прывідамі: чуўся па начых грукат, хтосьці стагнаў на вуліцы, мітусіліся бесы, як людзі. Калі хто выходзіў з дому, каб паглядзець, адразу ж нябачна мардаванья былі бесамі, і ад гэтага паміралі, таму баяліся выходзіць з дамоў. А потым пачалі і ўдзень з’яўляцца на конях, і не было іх саміх відаць, а толькі коней іх відаць капыты; і так нябачна мардавалі людзей полацкіх і навакольных. Таму і людзі гаварылі, што гэта мёртвыя б’юць палачанаў. А пачаўся гэты цудоўны знак з Друцка. І ў той час быў цудоўны знак не небе – быццам круг пасярод неба вялізны. У той самы год суша была, так што выгарала зямля, і многія лясны загараліся самі і балоты; і шмат цудоўных знакаў было па гарадах...

Этот электронный документ был загружен с сайта филологического факультета БГУ

<http://www.philology.bsu.by>

У лета 6601 (1093) <...> Полаўцы паваявалі многа, і вярнуліся да Торчаска, і людзі ў горадзе былі знясілены голадам і здаліся ваярам. А полаўцы, захапіўшы горад, запалілі яго агнём, людзей падзялілі і павялі ў путах да сваякоў сваіх і родзічаў сваіх – многіх хрысціянскага роду. У пакутах, тузе, катаваннях, здранцвелыя ад сцюжы, у голадзе, і ў смазе, і ў няшчасці, з асунутымі тварамі, пачарнелыя целама; па невядомай краіне, з запалёным языком, ішлі яны голыя і босыя, і ногі іх былі паранены цернем; са слязьмі звярталіся яны адзін да аднаго, гаворачы: «Я быў з гэтага горада», а другі: «А я – з гэтай вёскі»; так звярталіся яны адзін да аднаго са слязьмі, распавядаючы пра свой род і стогнучы, узводзячы вочы на неба да Вышняга, які ведае патаемнае.

Хай ніхто не асмеліцца сказаць, што ўзненавідзеў нас Бог! Хай не будзе гэтага! Каго яшчэ Бог так любіць, як нас палюбіў? Каго так ушанаваў Ён, як нас уславіў і ўзнёс? Нікога! Тым жа болей гнеў свой узвысіў над намі, што мы, больш за ўсіх ушанаваныя, горшыя за ўсіх грахі ўчынілі. Лепш за ўсіх навучаны былі, ведаючы волю Уладыкі, і, занядаўшы яе, як і належыць, больш за іншых пакараныя. <...>

У лета 6605 (1097). Прыйшлі Святаполк, і Уладзімір, і Давыд Ігаравіч, і Васілька Расціславіч, і Давыд Святаславіч, і брат яго Алег, і сышліся ў Любечы дзеля ўсталявання міру, і гаварылі так паміж сабою: “Нашто губім мы Рускую зямлю, самі з сабою разлад чынячы? А полаўцы зямлю нашу раздзіраюць, і радуоцца, што паміж намі – бойкі. Давайце ж цяпер і з гэтага часу аб’яднаемся адзіным сэрцам, і пільнаваць будзем Рускае зямлі; кожны няхай трымае вотчыну сваю: Святаполк – Кіеў, [вотчыну] Ізяслава, Уладзімір - [вотчыну] Усевалада, Давыд і Алег і Яраслаў - [вотчыну] Святаслава, і тья, каму Усевалада раздаў гарады: Давыду – Уладзімір; Расціславічам: Валадару – Перамышль, Васільку – Церабоўль. І на тым цалавалі крыж: “І хто адгэтуль будзе супраць

¹⁴ Манеты ў Старажытнай Русі, што паходзяць ад скурак куніц і вавёрак.

кагосьці, то супраць яго будзем усе мы і крыж святы”. Сказалі ўсе: “Няхай будзе на яго крыж святы і ўся зямля Руская”. І прывіталіся, і пайшлі дадому.

... І ўвайшоў сатана ў сэрца некаторым мужам, і пачалі яны гаварыць Давыду Ігаравічу, кажучы, быццам Уладзімір змовіўся з Васількам на Святаполка і на яго. Тады Давыд, паверыўшы ілжывым словам, пачаў намаўляць на Васільку, кажучы: “Хто забіў брата твайго Яраполка, а цяпер задумаў ліха супраць мяне і супраць цябе ды аб’яднаўся з Уладзімірам? Дык падумавай пра сваю галаву”. Святаполк тады сумеўся і сказаў: “Праўда гэта ці хлусня, не ведаю”. ... І паверыў ён Давыду, і падмануў падступна Давыд Святаполка, і пачалі яны надумваць супраць Васількі; і не ведаў пра тое Васілька, ані Уладзімір. ... І на наступны дзень паслаў [да яго] Святаполк, кажучы: “Не пазбягай імянінаў маіх”. А Васілька адмовіўся, кажучы: “Не магу чакаць: [баюся,] ці не будзе дома вайны”. І паслаў да яго Давыд: “Не адыходзь, браце, мусіш паслухацца брата старэйшага”. ... І Васілька абяцаў прыйсці, не ведаючы пра падман, які задумаў супраць яго Давыд. ... І прыехаў з малою дружнаю на княжацкі двор, і выйшаў да яго Святаполк, і пайшлі яны ў хаціну, і прыйшоў Давыд, і селі яны. І пачаў гаварыць Святаполк: “Застанься на свята”. І сказаў Васілька: “Не магу застацца, браце; ужо нават абозам загадаў я ісці наперад”. А Давыд сядзеў, як нямы. І сказаў Святаполк: “То хоць паснедай, браце!” І абяцаў Васілька паснедаць. І сказаў Святаполк: “Пасядзіце вы тут, а я выйду, аддам загад”. І выйшаў вонкі, а Давыд з Васількам сядзелі. І пачаў Васілька размаўляць з Давыдам, і не было ў Давыду ані голасу, ані слыху, бо сам ён жахнуўся, што гэтакі падман затаіў у сэрцы. І пасядзеўшы крыху, Давыд сказаў: “Дзе брат?” Яны ж сказалі яму: “Стаіць пры сенцах”. Тады Давыд узняўся і сказаў: “Я пайду па яго; а ты, браце, пасядзі”. І ўстаў і выйшаў вонкі. І як толькі выйшаў Давыд, зачынілі Васільку, 5 лістапада; і закавалі яго падвойнымі кайданамі, і прыставілі да яго варту на ноч. ... І тае ж ночы павезлі яго ў Белгарад, невялікі горад блізу Кіева, вёрст за дзесяць ад яго, і прывезлі яго на конях закаванага, высадзілі яго з калёсаў і завялі яго ў хаціну малую. І, седзячы там, убачыў Васілька торчына¹⁵, які вастрыў нож, і зразумеў, што хочучь яго асляпіць, і загаласіў да Бога з лімантам вялікім і стогнамі. І вось увайшлі тыя, каго паслалі Святаполк з Давыдам, Сновід Ізечавіч, конюх Святаполка, і Дзмітр, конюх Давыда, і пачалі расцілаць дыван, і, распасцёршы, схапілі Васільку і хацелі яго паваліць. Але ён барукаўся з імі крэпка, і яны не маглі яго паваліць. І тады ўвайшлі іншыя, павалілі яго, і звязалі яго, і, зняўшы даску з печы, паклалі на грудзі яго. І селі паабাপал Сновід Ізечавіч і Дзмітр, і не маглі ўтрымаць яго. І падышлі іншыя двое, і знялі другую доску з печы, і селі, і прыціснулі яму рамяны, так што грудзі затрышчалі. І падступіўся торчын, імем Бярэндзі, аўчар Святаполка, трымаючы нож, і хацеў ударыць у вока, але не патрапіў у вока, і парэзаў яму твар, і ёсць тая рана на Васільку і цяпер. І пасля ўдарыў яму ў вока, і вынуў зрэнку, а потым – у другое вока, і вынуў другую зрэнку. І стаў ён тады, быццам мёртвы. І, узяўшы яго на дыване, паклалі на калёсы, быццам мёртвага, і павезлі да Уладзіміра. І калі везлі яго, то спыніліся з ім, перайшоўшы мост Узвіжанскі, на торжышчы, і сцягнулі з яго сарочку скрываўленую, і далі пападдзі памыць яе. Пападдзя, памыўшы, уздзела на яго, калі тыя абедалі. І пачала плакаць пападдзя па ім, як па мёртвым. І пачуў ён плач, і спытаў: “Дзе я?” Яны ж сказалі яму: “У горадзе Узвіжанску”. І папрасіў ён вады, яны ж далі яму, і выпіў вады, і вярнулася да яго душа, і апамятаваўся, і намацаў сарочку і сказаў: “Нашто вы здымалі яе з мяне? Няхай бы лепш у той сарочцы крывавай я смерць прыняў і стаў перад Богам”. А тыя, паабедаўшы, паехалі з ім хутка на калёсах, па грудкаватым шляху, бо тады быў месяц “грудзень”, як называюць лістапад. І прыйшлі яны з ім да Уладзіміра на шосты дзень...

У лета 6609 (1101) спачыў Усяслаў, полацкі князь, месяца красавіка ў 14 дзень, у 9 гадзін дня, у сераду...

... Ігумен Сільвестр Святога Міхаіла напісаў кнігі гэтыя “Летапісец”, спадзеючыся ад Бога літасць атрымаць, пры князю Уладзіміру, які княжыць у Кіеве, а я ў гэты час ігуменствую

¹⁵ турка

ў святога Міхаіла у 6624 (1116), дзевятага года індзікта ¹⁶. А хто чытае кнігі гэтыя, то памяні мяне ў малітвах.

Пераклад

Уладзіміра Кароткага і Жанны Некрашэвіч-Кароткай

---

¹⁶ Індзікт – прамежак часу ў 15 год. Спосаб летазлічэння па індзіктах паходзіць, як лічаць, ад імператара Канстанціна, які абмежаваў тэрмін вайскавай службы пятнаццацю гадамі і на кожны 15-ты год прызначыў асобы грашовы падатак. Пачаткам новага (Канстанцінопальскага) індзікта было 1 верасня.